

ERK

SISU

J. PÖDRA: EESTI HULGIKAUBANDUSE ARENGUTEE	105
Ü. MARAMÄÄ: EESTI PABERIL ON KULLA HIND	111
R. KANGRO-POOL: EESTI TEATRITE REPERTUAARIST JA ALGU- PÄRASEST NÄIDENDIST	114
V. AUN: KAS EESTLASEL ON KA KOHTA EESTIS?	121
E. USTAV: KUIDAS LUTHER MÜÜB OMA VINEERI	122
J. ROOS: JOONI EESTI KIRJANDUSELUST POOL SAJANDIT TAGASI JA PRAEGU	124
K. SÄRGAVA: ÜHEST SUUREST ÜLESANDEST	129
A. PUIDU: PUUDUSI KOOLIREFORMIS	131

SISEPOLIITILINE RINGVAADE

JUH. VD.: VALDADE REFORM	134
„ RIIGIKOGU TÖÖVÄLJALT	135
„ RIIGIKAITSE SEADUSED JA KORRALDUSED	137
„ KULTUURIKÜSIMUSED RAHVAESINDUSE KÕNETOOLIL	139
„ RIIGIKOGU ISTUNGJÄRGU LÕPP	140
„ KIRJANDUSE AUHINDAMINE	141
„ TÖÖLISESINDAJATE KONVERENTS	142
HIRAS: SAKSA VÄHEMUSRAHVUSEST	142
A. KUBJAS: PROVOTSEERIVAIK NAHTUSI	144

MAJANDUSLIK RINGVAADE

T. KAUDMA: 7 MILJ. KROONINE SISELAEN RIIGIKAITSEKS	144
„ KÕNED TÖÖLISJUHTIDELE	145
„ RATSIONALISEERIMISE KOMITEE	147

VÄLISPOLIITILINE RINGVAADE

J. UDUMÄE: BALTIKUM SUURRIIKIDE HUVIDE RISTUMISKEERISES	148
---	-----

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

TALLINNA EESTI RAHVUSLASTE KLUBI HÄÄLEKANDJA

NR. 3 (61) 1939 VII AK.

EESTI HULGIKAUBANDUSE ARENGUTEE.

Vaadeldes Eesti hulgikaubandust näeme, et alates Hansa ja Rootsi aegadest kuni Maailmasõjani Eesti maa-ala kaubanduslik läbikäimine teiste maade ning ka laia Venemaaga toimus pea eranditult hulgikaubanduse ettevõtete kaudu. Ilmasõjast peale on ka Eesti hulgikaubandus teinud läbi olulised muudatused.

Eelsõjaegsest kaubaliiklemise statistikast on teada, et, näiteks, 1913. aastal oli:

Väljaveedu Tallinnast välismaale	200.500 tonni kaupu	23,5 miljoni rubla eest.
Sissevedu välismaalt	820.000 " " "	90,6 " " "

Börsikomitee säilinud andmetel koosnes Tallinna hulgikaubandus peamiselt läbikäimisest Vene sisemaaga, mis andis Tallinnale 1913. a. 1.675.000-tonnilise käibe. Muidugi sisaldab see ka osa kaupa, mis juba on registreeritud sisseveo ja väljaveo andmete hulgas. Kuid peale selle tuleb Eesti ala kohta arvestada veel teiste sadamate — eriti Pärnu, Paldiski ja Narva kaubandust.

Võrreldes neid andmeid 1937. aasta Eesti sisse- ja väljaveoga näeme, et läbikäigid on vähenenud. See küll ei märgi meie majandusliku olukorra seisu, sest kaubavahetuse struktuur on praegu koguni teissugune, kuid hulgikaubanduse osatähtsuse vähendamist tõendab see vastuvaidlematult.

Vaadeldes üksikute riikide osatähtsust Eesti väliskaubanduses iseseisvuse ajal ning eelsõja-aastate Tallinna ekspordi ja importi selgub, et juba 1880. a. peale olid domineerivaiks Saksa ja Inglise. Nende kõrval omas olulist positsiooni Holland, mis nüüd on taganenud.

Iseseisvusaegne väliskaubandus meil on liikunud Saksa osatähtsuse kasvamise suunas, võrreldes Ingliseaga.

Nii oli riikide osatähtsus Eesti (1913. a. = Tallinna) impordis väärtuse järgi:

	1937. a.	1936. a.	1913. a.
Saksa	26,1%	29,8%	38%
Briti	16,7%	17,9%	45%
Hollandi	—	—	7%

Seega import Britist, osatähtsuse järgi, on langenud üle kahe ja poole korra, kuna Saksa vähenemine on olnud väike.

Riikide osatähtsus Eesti (1913. a. = Tallinna) ekspordis:

	1937. a.	1936. a.	1913. a.
Saksa	30,5%	22,5%	15,1%
Briti	33,9%	36,6%	41,5%
Hollandi	—	2,2%	23%

Saksa osatähtsus ekspordis 1913.—1937. a. on tõusnud, kuna samal ajal Briti osa on langenud.

Kõneldes hulgi kaubandusest arvestame siin ainult neid ettevõtteid, mis töötavad vabavõistluse alusel. Viimased aastad on toonud selles osas olulisi muutusi. Nii on põllumajandussaaduste kaubanduslade monopoliseerimisega hulgi kaubanduse läbikäigud suuresti vähenenud. 1937. a. oli Võiekspordi, Lihae ekspordi ja Munae ekspordi müügid 42,7 miljonit krooni ja nende väljavedu umbes 33 miljonit krooni, mis on ligi $\frac{1}{3}$ kogu Eesti 1937. a. eksportkaubandusest (106 miljonit krooni). Vabavõistluse vahekorras töötavale hulgi kaubandusele on suletud peale selle veel piirituse- ja viljakaubanduse läbikäigud väljaveo summas 1,6 miljonit krooni ja sisseveo osas 6,13 miljonit krooni. Üsna viimastel aegadel on ka metsamaterjalide eksport minemas riikliku monopoliettevõtte kätte. Metsamaterjalide eksport annab üle 15 miljoni kroonise summa aastas.

Nagu mujal, nii ka Eestis on hoogsalt tõusmas töösturite aktiivsus oma tootangu turustamisel. Kodumaa töösturite oma müügi võrgu korraldamiseks on otse või kaudselt aidanud kaasa hulgi kaubandus ise. Kodumaa tööstus tarbekaupade osas on tekkinud peamiselt pärast sõja-aastatel. Noorel tööstusel oli palju raskusi tehaste rajamise, oma toodete turul sissetöötamise ja ostjaskonna mentaliteedi muutmisega. Kodumaa tööstus loomulikult oli õigustatud ootama hulgi kaubanduselt moraalselt tuge ja abivalmis olekut.

Vahekorrad kujunesid aga koguni vastupidisteks. Mitte ainult, et hulgi kaubandus asus väga reserveeritud seisukohale kodumaa tehaste osas, vaid veel enam, ta võttis kohati otse vastupidist hoiaku kodumaa toodete suhtes. Hulgi kaubandusel oli instinktiivne kartus, et kodumaa tööstuse jalulesaamisega väheneb tema osatähtsus meie riigi väikese maa-alalise ulatuse juures. Peale selle oli tal aineliselt tasuvam müüa sissetöötatud ja tuntud väliskaupu selle asemel, et katkestada ja vaeva näha küsitava kvaliteedilise ja viimistlemata kodumaa kauba müügi-ga. Sellest tulemus, et hulgi kaubanduse ringkonnad ikka on püüdnud rõhutada kodumaa toodete nõrka kvaliteeti ja tõsta esile muid negatiivseid nähteid.

Vaadeldes mõningaid arvusi Eesti kaubandusest näeme, et 1936. a. majandusloenduse andmeil arvestatakse:

hulgi kaubanduse alal (domineerivaks on hulgi müük)	1533 ettevõtet
ja eakaubanduse „ (domineerivaks on jaemüük)	7974 „

Seega meie kaubanduslikest ettevõttest tegeleb hulgikaubanduse alal 16%, nendest linnades 70% ja maal 30%.

Hulgikaubanduse läbimüügid 1936. aastal olid 237.354.000 krooni. Sellest linnade osatähtsus 96%.

Jaekaubanduse läbimüügid näitavad samal ajal 167.382.000 krooni, millest langeb linnadele 70%.

Tallinna osa hulgikaubanduse üldmüügis on 70%
ja jaekaubanduse üldmüügis . . . 32%.

Peale loetletute oli IV järgu ettevõtteid — kioskid, kauplejad turul, müük liiklusvahendeilt jm. — kokku 3413, läbimüügiiga 8.759.000 krooni.

Toodud andmed sisaldavad kogu siseturu kaubaliiklemise ning väliskaubandusest selle osa, mis toimub kaubanduslike ettevõtete kaudu. Välja on jäänud väliskaubanduslikud tehingud, mis sooritatud otse tehaste poolt.

Väliskaubanduse osas 1936. aastal teostati väljavedu:

kaubandusettevõtete kaudu . . . 39,5 milj. krooni või 47,5%
ja tööstusettevõtete kaudu . . . 40,8 " " " 49,1%.

Seega näeme, et väljaveos tööstusettevõtteid on kaubanduslikest ettevõttest ülekaalus.

Sisseveost täitsid:

kaubandusettevõtteid . . . 44,3 milj. krooni või 53,1%
ning tööstusettevõtteid . . 33,2 " " " 39,8%.

Võttes Eesti väliskaubanduse käibe näeme, et 1936. a. on teostatud:

kaubandusettevõtete kaudu . . . 83,8 milj. krooni, s. o. 50,3%,
tööstusettevõtete kaudu . . . 74,6 " " " , s. o. 44,5%.

Kaubandusettevõtetele langevas osas on arvestatud ka praegu monopoliseeritud alad — või ja munad — mille läbikäik 1936. aastal oli 19 miljonit krooni.

Hulgikaubanduse müügiüldsummast 237.354.600 krooni langes:

Üksik- ja juriidilistele ettevõtetele, millel oli ainult 1 müügi koht . . . 101,4 milj. krooni
Ettevõtetele, millel olid osakonnad . . . . . 19,2 " "
Ühistegelikele ettevõtetele . . . . . 48,4 " "
Tehaste müügid oma müügiorganisatsioonide kaudu . . . . . 28,1 " "
Müügid esindajate kaudu ilma kaupa laos pidamata . . . . . 21,5 " "
Ettevõtetele, mis tegelesid teravilja, loomasõtade ja muude kaupade
ülesostmise alal . . . . . 18,7 " "

Järeldub, et meie hulgikaubandusettevõtte keskmine suurus on üsna kitsaolatuslik. Keskmiselt langeb ühe hulgikaubandusettevõtte peale läbimüüki ainult 160 tuhat krooni aastas, mida ei saa pidada küllaldaseks, et olla võistlusvõimeline.

Peatudes ettevõtete rahvusliku kuuluvuse juures, saame 1936. aasta kohta alljärgneva pildi: (vt. tabel lk. 108).

Nagu tabelist nähtub, kuulub hulgikaubanduslikele ettevõtetele ekspordi osa 39,5 miljoni krooni suuruses. Sellest on teostanud eraettevõtjad 44% ja ühistegelikud ettevõtteid 56%. Eraettevõtete grupis moodustab eestlastele kuuluvate ettevõtete osatähtsus 14,7%, kuna vähe-
musrahvastele kuuluvate ettevõtete ekspordi kogusumma on ümmarguselt kaks korda suurem — 29,3%.

Impordi on teostanud kaubanduslikud ettevõtteid 44,3 miljoni krooni eest. Sellest langeb eraettevõtetele 75,4% ja ühistegelikele ettevõtetele 24,4% ning riigiettevõtetele 0,2%.

Kaubanduslikud ettevõtted rahvuste järgi:

	Ettevõtteid	Läbimüük Kr.	Osatähtsus	
			Ettevõtete arvus	Läbimüügis
1. Eesti	1.050	133.185.000.—	68,5 ⁰ / ₀	56,1 ⁰ / ₀
2. Võõrrahvused ja segaettev. kokku	470	97.865.000.—	30,7 ⁰ / ₀	41,2 ⁰ / ₀
Sellest:				
Saksa	131	30.512.000.—		
Vene	92	4.683.000.—		
Juudi	152	23.950.000.—		
Muud ja mitmest rahvusest koos .	95	38.720.000.—		
3. Riik ja omavalitsused	13	6.304.000.—	0,8 ⁰ / ₀	2,7 ⁰ / ₀

Väliskaubandus rahvuste järgi.

A. KOGU VÄLJAVEDU.

<p>Kaubandus- ja tööstusettevõtete kaudu teostatud eksport kokku:</p> <p>I. Eraettevõtted — 51,1 milj. kr. = 61,4%.</p> <p> Siin on:</p> <p> eestlaste ettevõtted: 10,9 milj. kr. = 13,1%</p> <p> muulaste:</p> <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>saksa . . . . . 9,0 milj. kr. = 10,8</td> <td rowspan="4" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle;">48,3%</td> </tr> <tr> <td>juudi . . . . . 5,6 " " = 6,8</td> </tr> <tr> <td>muud . . . . . 7,7 " " = 9,3</td> </tr> <tr> <td>segarahvuste . 17,8 " " = 21,4</td> </tr> </table> <p> II. Ühistegelikud ettevõtted — 28,9 milj. kr. = 34,7%.</p> <p>III. Riigi- ja omaval. ettev. — 3,2 " " = 3,9%.</p>	saksa . . . . . 9,0 milj. kr. = 10,8	}	48,3%	juudi . . . . . 5,6 " " = 6,8	muud . . . . . 7,7 " " = 9,3	segarahvuste . 17,8 " " = 21,4	<p>Ainult kaubandusettevõtete eksport:</p> <p>I. Eraettevõtted — 17,4 milj. kr. = 44%.</p> <p> Siin on:</p> <p> eestlaste ettevõtted: 5,8 milj. kr. = 14,7%</p> <p> muulaste:</p> <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>saksa . . . . . 2,5 milj. kr. = 6,3</td> <td rowspan="4" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle;">29,3%</td> </tr> <tr> <td>juudi . . . . . 2,2 " " = 5,6</td> </tr> <tr> <td>muud . . . . . 6,2 " " = 15,7</td> </tr> <tr> <td>segarahvuste . 0,6 " " = 1,7</td> </tr> </table> <p> II. Ühistegelikud ettevõtted — 22,1 milj. kr. = 56%.</p> <p>III. Riigi- ja omaval. ettev. — — — —</p>	saksa . . . . . 2,5 milj. kr. = 6,3	}	29,3%	juudi . . . . . 2,2 " " = 5,6	muud . . . . . 6,2 " " = 15,7	segarahvuste . 0,6 " " = 1,7
saksa . . . . . 9,0 milj. kr. = 10,8	}			48,3%									
juudi . . . . . 5,6 " " = 6,8													
muud . . . . . 7,7 " " = 9,3													
segarahvuste . 17,8 " " = 21,4													
saksa . . . . . 2,5 milj. kr. = 6,3	}	29,3%											
juudi . . . . . 2,2 " " = 5,6													
muud . . . . . 6,2 " " = 15,7													
segarahvuste . 0,6 " " = 1,7													

B. KOGU SISSEVEDU.

<p>Kaubandus- ja tööstusettevõtete sissevedu kokku:</p> <p>I. Eraettevõtted — 65,4 milj. kr. = 78,4%.</p> <p> Siin on:</p> <p> eestlaste ettevõtted: 24,7 milj. kr. = 29,6%</p> <p> muulaste:</p> <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>saksa . . . . . 13,2 milj. kr. = 15,8</td> <td rowspan="4" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle;">48,8%</td> </tr> <tr> <td>juudi . . . . . 5,1 " " = 6,1</td> </tr> <tr> <td>muud . . . . . 7,0 " " = 8,4</td> </tr> <tr> <td>segarahvuste . 15,4 " " = 18,5</td> </tr> </table> <p> II. Ühistegelikud ettevõtted — 11,0 milj. kr. = 13,2%.</p> <p>III. Riigi- ja omaval. ettev. — 7,0 " " = 8,4%.</p>	saksa . . . . . 13,2 milj. kr. = 15,8	}	48,8%	juudi . . . . . 5,1 " " = 6,1	muud . . . . . 7,0 " " = 8,4	segarahvuste . 15,4 " " = 18,5	<p>Ainult kaubandusettevõtete sissevedu:</p> <p>I. Eraettevõtted — 33,4 milj. kr. = 75,4%.</p> <p> Siin on:</p> <p> eestlaste ettevõtted: 16,2 milj. kr. = 36,6%</p> <p> muulaste:</p> <table style="margin-left: 20px;"> <tr> <td>saksa . . . . . 8,0 milj. kr. = 18,1</td> <td rowspan="4" style="font-size: 2em; vertical-align: middle;">}</td> <td rowspan="4" style="vertical-align: middle;">38,8%</td> </tr> <tr> <td>juudi . . . . . 2,9 " " = 6,6</td> </tr> <tr> <td>muud . . . . . 5,2 " " = 11,7</td> </tr> <tr> <td>segarahvuste . 1,01 " " = 2,4</td> </tr> </table> <p> II. Ühistegelikud ettevõtted — 10,8 milj. kr. = 24,4%.</p> <p>III. Riigi- ja omaval. ettev. — 0,1 " " = 0,2%.</p>	saksa . . . . . 8,0 milj. kr. = 18,1	}	38,8%	juudi . . . . . 2,9 " " = 6,6	muud . . . . . 5,2 " " = 11,7	segarahvuste . 1,01 " " = 2,4
saksa . . . . . 13,2 milj. kr. = 15,8	}			48,8%									
juudi . . . . . 5,1 " " = 6,1													
muud . . . . . 7,0 " " = 8,4													
segarahvuste . 15,4 " " = 18,5													
saksa . . . . . 8,0 milj. kr. = 18,1	}	38,8%											
juudi . . . . . 2,9 " " = 6,6													
muud . . . . . 5,2 " " = 11,7													
segarahvuste . 1,01 " " = 2,4													

Sissevedu teostanud erettevõtete osas on eestlaste osatähtsus 36,6%, mis ligikaudu võrdub vähemusrahvastele kuuluvate ettevõtete 38,8%-lise osatähtsusega.

Tuleb teha vahet hulgikaubanduse ülesannetes sise- ja väliskaubanduses.

Sisemaa tehaste toodete turustamise osas surutakse hulgikaubandus ikka enam ja enam tagaplaanile. Nagu varem tähendatud, on selle üheks põhjuseks kodumaa töösturi ja hulgikaupmehe mentaliteedi vastuolud. Tähtsam põhjus on — meie riigi väikene maa-ala. Liikluse-teenistuse kiiruse ning käepärasuse arenedes on täiesti mõeldav, et tehased suudavad otseselt varustada üle kogu maa iga kauplust, kes teeb sisseoste kvantumites, millede suurus on küllaldane, et lähendada ostjale teele iseseisev kaubasaadetus raudtee, laeva või mootorsõidukiga. Ainult kõige väiksemad kauplused küla tegevuspiirkonna ulatuses peaksid oma tagavarasid täiendama kohalikest suurematest äridest. Sellisteks kaubaga varustajateks kujunevad aga mitte erihulgimüügiärid, vaid niinimetatud „poolengrossistid“, s. o. firmad, kes ise provintsi keskuses teostavad jaemüüki ja seal kõrval varustavad ka külakaupmeest.

Omaette liigi moodustavad hulgikaubandusettevõtted, mis töötavad provintsis asuvate osakondadega, kust teostatakse nii jaekaupmehe varustamist kui ka otsemüüki tarbijaile.

Hulgikaubanduse väljalülitamiseks provintsis mõjuvad tõhusalt tehaste poolt käimapanud kaubaveoautod, mis viivad ka üsna väike- sele kaupmehele kaubad koju kätte.

Kui hulgikaubandus kodumaa tehaste toodangu turustamises tahab mängida mingisugust hinnatavat rolli, siis ainult sel teel, et sõlmitakse teatavate tehastega esinduslepingud kindlate turustatavate hulkade peale, mis rahuldaks tehaseid, andes neile küllaldase koormatise. Ka hinnariisikot vähemas või suuremas ulatuses peab hulgikaupmees tehasega jagama. Näib, et see on ainuke võimalus, kus tehas saaks olla huvitatud oma toodete turustamisest esindaja — hulgikaupmehe — kaudu.

Teisest küljest on hulgikaubandusel küllalt alust nuriseda tehaste üle, et need sõlmivad esinduslepingud, kuid sealsamas ise rikuvad neid, pakkudes oma tooteid jaemüüjatele odavamalt, kui lubatud esinduslepingu tingimuste kohaselt, sageli isegi odavamalt, kui arvestatakse esindajale jaemüüjale.

Väga palju pahameelt kaupmeeste ringkonnis on tekitanud mõnede tehaste poolt asutatud jaemüügikauplused. See võistlus riivab mitte ainult hulgikaupmeest, vaid sama võra või rohkemgi ka jaekaupmeest. Tehaste oma kaupluste asutamine on võimalik siiski vaid nendel tehastel, kes oma kaupadega suudavad hoida käigus suuremais provintsi keskuses erialalised kauplused. Need oleksid eeskätt mõeldavad tekstiil- ja nahajalanõude alal. Nagu näeme, ongi siin tekstiilvabrikute koondis asutanud oma jaekaupluste võrgu „Tekla“ nime all, missugused kauplused teostavad ühtlasi ka hulgemüüki. Samuti teostab jaemüüki jalanõudetehas „Union“.

Tehased, kelle tooteid vajatakse piiratud kogustes, mis ei õigusta erialalise kaupluse asutamist või missuguseid kaupu soovitakse saada igast antud liiki kuuluvast kauplusest, nagu jahud, tubakakaubad, õlu,

paberikaubad ja muud, peavad oma tooteid turustama üldiste jaemüügi-kaupluste kaudu. Kuid, nagu märgitud, läheb selliste kaupluste varustamine enamikus hulgikaubandusest mööda.

Vabavõistluse alusel tegutseva hulgikaubanduse vajadus ja osatähtsus jääb püsima väliskaubanduse osas. Siin võib teatav taqasimine küll kujuneda ekspordi alal, nagu see muuseas on ette näha linakaubanduse monopoliseerimise puhul.

Monopoliseerimata kaupade sisseveo osas jääb hulgikaubandus möödapääsematult vajalikuks. Ei ole mõeldav, et väikesed ärid saaksid rahuldada oma massiliselt müüdavate väliskaupade vajadusi otse välismaa tehaste või hulgikaubamureitsete kaudu. Erandi moodustavad moeartiklid. Iga väliskaubandusliku tehingu peale langeb teatav hulk kindlaid kulusid ja mida väiksem on ostuhulk, seda kallimaks kujuneb kaup. Importkaupade partiide suurusest, tollitoiminguist, speditsoonist, valuutaoperatsioonest ja paljudest muudest asjaoludest tingituna on importhulgikaupmehe tegutsemine möödapääsematult vajalik ja otstarbekohane. Kerkib vaid üks kahtlus, s. o. et võib väheneda omal arvel ja riisikol tegutseva hulgikaupmehe osatähtsus. Paljud väliskaubad imporditakse esindusfirmade kaudu, kes ei osta kaupa ise omal arvel ega pea seda laos, vaid teostavad ainult kaupade tellimist, partiide jaotamist ja summade inkasseerimist. Sellised esindajad astuvad ühendusse juba väiksemate provintsikeskuste kauplustega ning tõrjuvad kõrvale omal arvel töötava hulgikaupmehe.

See tendents ei ole meile vastuvõetav mitmel põhjusel.

Esiteks, välismaa firmad saavad oma kaupa selliste esindajate kaudu meie väiksemale kauplusile müüa soodsamalt, kõrgema hinnaga, kui nad saaksid omal arvel otsejalt hulgikaubandusettevõtelt. Sellega hulgikaubanduse peale langev teenistuse osa läheb sisuliselt kaduma eesti kaupmeeskonnale, jäädes välisettevõtja lisasissetulekuks.

Teine sobimatu nähe seltsib siiajuurde sel kujul, et mitmed riigid soodustavad teadlikult ja järjekindlalt oma kodakondsusse või eksporditava riigi enamusrahvusse kuuluvaid ja meil vähemusrahvana esinevaid esindajaid.

Nagu esitatud ülevaatest nähtub, ei saa väljavaateid hulgikaubanduse arenguks pidada kuigi roosiliseks. Hulgikaubandusel tuleb oma eksistentsi eest võidelda mitte loiumalt, kui see on vajalik kõikidel teistel ühiskondlikel aladel, kus teostub vabavõistlus — mees mehe vastu. Mida enam aktiivsust hulgikaubandus suudab näidata, mida tasuvamalt ennast organiseerida, mida väiksemate kuludega läbi tulla, mida julgem tema on endale võtma riisikot nii kvantumite mahutamise kui hinnatingimustes, mida enam ta suudab näidata taipu ajavaimust arusaamises, seda soodsamaks kujunevad tema tegutsemise väljavaated, seda enam on tema ühiskondlik positsioon õigustatud.

Rahvamajanduslikult meil peaks olema kasulikum, et üksikute tehaste hulgmüügivõrgu asemel tegutseksid erialalised suur müügiärid, kes ei esinda ühe, vaid paljude tehaste kaupu ning kellele artiklite hulk ja valik oma eriharus oleks ulatuslikum üksiku tehase müügilaost.

Hulgikaubanduse püsimine ja positsiooni hoidmine on soovitar ka teatava vastukaalu loomise seisukohalt tehaste mõjuvõimule. Hulgikaubanduse likvideerimisega ei jää ühteigi tegurit, kes puhtmajandus-

like abinõudega ja võistluse väljakutsumisega aitaks mõjutada, mõnel juhul isegi korrale kutsuda, tehaseid, kui need kasutavad omavahelisi kokkuleppimise võimalusi ja turu jaotamist selleks, et dikteerida tarbijakonnale hindu ja kvaliteeti. Üksik tarbija, samuti ka jaekaupmees on võimetud mõjutama organiseerunud töösturit. Mõjutamise võimalust ei ole ka tarbijate esimese astme koondisel, tarbijateühingul.

Tarbijate organisatsioonide keskasutisel — keskühingul — on juba laiemad võimalused ja üks ning kõige tõhusam on — asuda ise tootmisele.

Praegu on Eestis tähtsamate tarbekaupade tootjad tehased omavahel tihedalt organiseerunud, mitmed pealegi teatava riikliku kaitse all, kus uute tehaste asutamine võib toimuda ainult konsessiooni korras. Selles olukorras ei tohi hulgikaubanduse mõjutavat ja reguleerivat osatähtsust riikliku kontrollaparaaadi kõrval alahinnata.

Igal juhul, iga vastava ala hulgikaubandust või isegi iga üksikut ettevõtet tuleb vaadelda otstarbekuse seisukohalt. Mõjuvaks kriteeriumiks on, et kett tootjalt tarbijani peab olema lühike.

Hulgikaubandus ei tohi kujuneda keti pikendajaks ega toodete müügihinna tõstjaks. Kulude tõusmise puhul hulgikaubanduse vahetalituse tõttu on hulgikaubanduse tagurpidikäik vältimatu.

J. Põdra.

EESTI PABERIL ON KULLA HIND.

Paberitööstus on juba ammu Eesti rahvamajanduse valulapseks.

Eestis asub neli suuremat paberivabrikut. Viies, pisem asub Lõuna-Eestis, Räpinas. Neljast suuremast kolm toodavad ainult paberit, nimelt: A/s Johanson'i paberivabrik, Tallinnas; A/s „Koil“, Kohilas; A/s Türi paberi- ja puupapivabrik, Türil. Neljas, nimelt A/s Põhja paberi- ja puupapivabrik toodab peamiselt tselluloosi ning selle kõrval vähemal määral ka paberit.

Kuni 1925. aastani võistlesid need vabrikud omavahel tugevasti, ent siis tulid nelja suurema vabriku esindajad omavahel kokku, löid müügi-kartelli A/s „Eesti Paber“ nime all, jaotasid ära erisortide valmistamise üksikute vabrikute kaupa ning stabiliseerisid hinnad ühises hinnakirjas senisel kõige kõrgemal tasemel. Sellest üksi aga oli veel vähe. 1937. aastal tõsteti paberisortide hinda üldiselt 10 prots. võrra, mainides põhjusena, et paberi toormaterjaliks kasutatava tselluloosi hind oli maailmaturul läinud üles. Ka kodumaal liikus tselluloos 1937. aastal tõususuunas, jäädes aga kaugemale maha maailmaturu hinnatõusust.

Praegu on tselluloosi hind läinud tagasi sinnamaale, kus ta oli enne 1937. a. tõusu ja isegi madalamale veel. Kuid 1937. aasta 10-prots. võrra tõstetud paberisortide hind püsib ikkagi, ning A/s „Eesti Paber“ poolt ei ole näha nende ridade kirjutamiseni vähematki tahet näidata oma algatust paberihindade normeerimiseks allapoole.

Missugused on paberi hinnad Eestis ja väljaspool meie kodumaad, seda püüame näidata allpool paari võrdluse abil tüübilisemate paberisortide kohta. Kirjutuspaber maksab Eestis A/s „Eesti Paber“ hinnakirja

põhjal keskmiselt 800 kr. tonn suurmüügil; välisturgudel aga on sama kirjutuspaberi cif hind Eesti rahas kuni 350 kr. tonn, iseegi veel vähem. Sisseveo toll minimaaltariifi alusel oleks selle paberi kohta 300 kr. tonn.. Seega iseegi koos tolliga oleks välismaalt ostetud kirjutuspaper odavam kui meie siseturul. Sisseveo teeb aga võimatuks asjaolu, et Eesti paberi-kartell on omavahelises lepingus kõigi meie ümberkaudsete maade paberitööstustega, mille alusel need ei saa müüa paberit siia ega Eesti paberitööstused sinna.

Ajalehepaberi tonn maksab praegu maailmaturul umbes 130 kr. fob. Eestis maksab aga ajalehepaberi tonn 230 kr. Samal ajal saavad teiste maade ajalehed märksa paremat paberit, mida võib jälgida otseselt Eestisse saabuvate teiste maade ajalehtede juures. — Mõneski maas on ajalehepaberi siseturu hind kõrgem maailmaturu hinnast. Ent siiski on see hinnatase madalam Eesti omast. Nii võib tuua näiteks, et Rootsi siseturul, vaatamata paberitööstuse monopolistlikule positsioonile, on ajalehepaberi hind 160 kr. (Eesti rahas) tonn Eesti siseturu 230 kr. vastu.

Pakkimisepaberi hinnavahe Eestis ja maailmaturul on veidi väiksem kui eeltoodud sortidel, ent siiski ka küllalt silmatorkav.

Keskmiselt võib kinnitada, et paberi hind maailmaturul on ainult 50 prots. Eesti siseturu hinnast, ehk teiste sõnadega — Eestis võtavad paberitööstused kahekordse hinna. Oma eksporditava paberi aga saadavad Eesti tööstused välja maailmaturu hinna baasil.

Kui Eesti oma siseturu tarviduse rahuldamiseks impordiks paberit, selle asemel, et lasta oma praegustel vabrikutel toota, siis oleks rahva-majanduslik tulukus sellest operatsioonist otse jahmatama-panev. Eespool selgitasime näidete varal, et meie siseturul on paber umbes 2 korda kallim kui maailmaturul. Importi aga saaksime muidugi teha maailmaturu hindadega. Viimasel paberikauplejate päeval toodi ette ühes referaadis, et Eesti paberit ja pappi võtab meie siseturg vastu umbes 4,5 milj. krooni väärtuses. Kui arvestada maha pappi osa umbes 0,3 milj. krooniga, siis saame paberi osatähtsuse umbes 4,2 milj. krooni. Kuna importides saaksime vastava paberi osta poole odavamalt, siis oleks vähem kulu samale hulgale paberile üle 2 milj. krooni aastas.

Selle hügel-kokkuhoiu võrdlemiseks võib tuua ette, et kogu paberitööstuses (ilma tselluloositööstusest) rakendatud töölistkonna aastateenistus on umbes 750 tuh. krooni ning ametnikkude aastateenistus 250 tuh. krooni; seega kokku umbes 1 milj. krooni. Nii võiks paberi importimisel maksta paberitööstuse tööliste ja ametnike aastapalga kinni, ilma et viimased tarvitseks näppugi liigutada, ja 1 milj. krooni jääks ülegi, mille võiks maksta riigile tollimaksude tasumiseks. — Kui aga võtame arvesse, et sel juhul paberitööstuse töölised saaks peale selle rakendada veel muule kasulikule tööle, ning tselluloosi väljavedu tõuseks osa võrra, mis nüüd kulub paberi tooraineks ning riigi tollitulud kasvaksid — siis oleks vist täiesti ülecrune veel tõsta küsimust, kas Eesti paberitööstus oma praeguste hindade juures on rahvamajanduslikult kasulik või kahjulik.

Kõrgete paberihindade tõttu tekib mulje, et Eesti paberitööstused peavad väga tulukalt töötama, seda enam veel, et tööpalgad Eestis on madalamad. Näiteks teenib paberitööstuses Eesti meestööline umbes 40 senti tunnis, Rootsi tööline aga üle 1 krooni.

Seda üllatavam on siis, kui selgub, et Eesti paberitööstuste igaaastased kasud on väga tagasihoidlikud. A/s Johanson'i paberivabrikul oli edukamaks aastaks 1933. a. kriisiajal, millal ta näitab 150,3 tuh. krooni puhaskasu, tagasihoidlikumaks 1935. a. 55,6 tuh. krooniga, A/s. „Koil“ oli tulemusrikkam 1937. aastal 97 tuh. krooniga; A/s Türi paberi ja puupapivabrik näitas 1932. aastal 7100 krooni kasu, hiljem aga on tulnud kas ots-otsaga või lausa kahjuga aasta-aruandest välja. A/s Põhja paberi- ja puupapivabriku aruannetes on võimatu paberitööstuse kasu eraldada tselluloositööstuse kasust; siiski võib öelda, et ka tselluloositööstuse kasu ei ole seal kuigi suur. Kogu paberitööstuse kasu (ilma A/s Põhja paberi- ja puupapivabrikuta) 1937. aastal oli ainult 214,5 tuh. krooni. Eelmistel aastatel oli see kasu koguni väiksem.

Kuhu kaob siis paberitööstuse kasu?

Võib-olla on tootmine Eestis hoopis kallim! — Tootmine oleks kallim siis, kui Eesti tööline, vaatamata oma madalale palgale, toodaks suhteliselt aga veelgi vähem. Aastane brutotodang paberitööstuses ühe töölise kohta (1936. a. andmeil) on Eestis üle 7400 krooni, Rootsis aga üle 12,8 tuh. krooni. Nii on Eesti tööliste tööjoudlus umbes 60 prots. Rootsi tööliste omast; tema palk eespool toodud arvude alusel aga ainult kuni 40 prots. Rootsi tööliste omast. Antud arvud näitavad, et tööpalka osas on Eesti paberitööstuse kulud isegi suhteliselt väiksemad kui Rootsis.

Madal tööjoudlus Eestis ei ole tingitud mitte töötajatest, vaid paberitööstuse mahajäänud tehnilisest seisukorrast. Moodsad paberimasinad teevad mujal kuni 350 meetrit minutis; Eesti kiireim masin teeb aga ainult 170 meetrit minutis. Ent meil on ka neid, mis teevad 70 meetrit minutis.

Mahajäänud tehniline seisukord võib olla üheks tootmiskulude suurenemise põhjuseks. Siin on aga ka vastupidiseid motive. Vana masinatepark on enamikus juba amortiseeritud ning need kulud on vastavalt väiksemad.

Kasu kadumiseks on hoopis teisi teid. Kui vaadelda mõne paberitööstuse aruannetes kõrgeid ärikulusid ja juhatuse tasusid, siis näib see olevat selge. Lõpuks ei ole kaugeltki odav aparaat A/s. „Eesti Paber“ ise, kes oma lähimüügi pealt saab vabrikutelt provisjoni. 1938. a. aruande järele on makstud provisjoni umbes 150 tuh. krooni. Pärast väljaminekute mahaarvamist näitas A/s. „Eesti Paber“ puhaskasu 12,5 tuh. krooni, mis põhikapitalist teeb 25 protsenti. 50 tuh. kroonise aktsiakapitali kõrvale on A/s. „Eesti Paber“ kogunud juba 50 tuh. kroonise tagavarakapitali ja 15 tuh. kroonise eritagavarakapitali.

A/s. „Eesti Paber“ on lihtne paberivabrikute müügiaparaat, ent ta tegutseb kui iseseisev majanduslik ettevõtte, näitab kasu, kogub tagavarakapitale jne. Peale selle tundub, et ligi 150 tuh. kroonise provisjonide summaga on ta küllalt kallid müügiaparaat vabrikutele. Kas ei ole A/s. „Eesti Paber“ üks neid institute, mis peab võimaldama paberivabrikutele pulveriseerida ja näiliselt vähendada oma tulukust.

Paberi tarvitus Eestis on madal, nimelt 10 kg elaniku kohta aastas. Prantsusmaal on see määr 20 kg, Rootsis 27 kg, Saksas 30 kg, Taanis 35 kg ja Inglismaal 37 kg. Paberitarvitude suurust peetakse üheks paremaks kultuuri-möödupuuks ning siin näeme endid olevat tublisti taga Skandinaavia ja Lääne-Euroopa maadest.

Paberi tarvituse ulatust võib mõjutada paberi hind rohkem kui ükski teine abinõu. Paberi hinna alandamise mõju avaldab end iga trükitoote, väljaande ja samuti tarbepaberi hinnas. Paberi hinna alandamisel oleks võimalik meie ajalehtedel pakkuda rohkem lehekülgi ja seega ka rohkem lugemismaterjali, raamatute hinda võiks alandada, koolitarbed, samuti pakkimine muutuksid odavamaks jne. Paberi hinna alandamise mõju nii majandus- kui ka kultuurielus on väga suur.

Eespool tööme käesolevas artiklis andmeid, kuivõrd kallim on paber Eesti siseturul võrreldes maailmaturu hindadega. Nende andmete eesmärgiks aga ei ole väita, et Eesti paberitööstus peaks likvideeruma ning meie rahvas tarvitama ainult välispaberit. Küll aga on nende andmete eesmärgiks juhtida tähelepanu sellele, kuivõrd õigustatud on paberi hinna alandamise vajadus Eesti siseturul. Ei ole vahest tähtsiki, et Eestis paberi hind peaks langema maailmaturu hindade tasemele. Normaalse aga oleks keskmine hinnalandus 25—30 prots. ulatuses!

Eesti paberil on praegu kulla hind. Edaspidi tahaksime saada paberit ka paberi hinnaga!

Ü. Maramaa.

EESTI TEATRITE REPERTUAARIST JA ALGUPÄRASEST NÄIDENDIST.

Teatrite tegevust arvustades ei saa kunagi piirduda vaid lavastuse ja näitlemise vaatlemisega. Kindlasti tuleb arvustavalt vaadelda ka mida mängitakse. Sest mängulisi koole võib olla mitu ja lavastuslooming võib anda erivärvinguid teostamisile, aga see, mis teostub, on määrav teatri vaimutähtsusele ja kogu sellele kultuuritahtelisusele ja tegevuse mõtestusele, mis teatreid õigustab kui vaimukultuuri institutsiooni. Võib olla, et see mis ongi kõige tähtsam, tol juhul, kui näitlemise hea kunstilise stabiilsuse juures teater endale küsimuse asetab, et millele me nüüd rakendame oma head võimised?

Kui teatrit on võrreldud templiga, kus lavastaja on ülempreester ja näitlejad preestrid, siis mõistagi ei oma tempel selle järele väarikust, et seal on väga kvalifitseeritud veenvust esilemanavad preestrid heas kirikudekoratsioonis, vaid tempel omab südameis hinnangut selle järele, millist tõe preestrid kuulutavad ja milliseid jumalaid nad teenivad.

Nii mõistame, et teatrite arenemist jälgides ja nende tegevust ja osatähtsust hinnates meie rahva üldises kultuurivõitluses, on alati sõelutud ja arvustatud nende repertuaari ja repertuaari koostamise vaimset värvingut. Meie parem arusaamine on ikka pidanud seisukohta, et aktiivne kunstieluline tegur ühiskonnas ei võiks olla ainult meelelahutuslik ja ei tohiks elada ainult minnalaskmises publiku mõnuhuvides ja kassa heaolus, vaid peaks ideelisi ülesandeid seadma ja oma kunstijõuga seda ideelisust külvama inimhulkade südameisse ja mõttekäikudesse. Eesti kutselise teatri sünniaastail seadis K. Menning sellise ideelisuse mõtte „Vanemuise“ tegevuse esimeseks ülesandeks ja nii näemegi tolle aja repertuaari kandjaina peamiselt vaid näitekirjanduse maailma-

meistreid (Ibsen, Strindberg, Björnson, Hauptmann, Tolstoi, Gorki jne.), kelle südametungidel oli midagi ütelda vaimlist arenemist vajavaile inimhulkadele nii meil kui kõikjal. „Vanemuise“ tolleaegne ideelisus oli õilis oma konsekventsuses ja mõistetav tolles üldises rajamisvaimustuses, mis iseloomustas siis vallalipuhkenud haridus- ja kultuur-elulist liikumist.

Aga too kõrguste ja sügavuste taotlus pörkas kokku argipäevase reaalsusega, mis nõudis hoopis lahjemat, hoopis kergemini ja mugavamalt mõistetavat, ja nii taandus Menning ja meie teater on nüüd hoopis praktilisem ja hoopis olupoliitilisem ning kommertslikum. Meil on vaid mälestus sellest, et me kutselise teatri esimesed aastad olid vaimliselt nii kõrgpingelised, millist konsekventsust oma püüete õilsuses hiljem hetkeks pidas vaid Hommikteater, olles peagu usulohuliselt haaratud elu sügavjõudude väljenduse tahtest. Eesti iseseisvuse ajal on avalikul kultuuritahtel küllalt põhjusi olnud teatrite repertuaari üle kõnelemiseks ja soovitamiseks, et need võtaksid vaimutihedama ilme, mis oleks otstarbekas ja vajaline meie rahva vaimsetele ja ühiskondlikele huvipõnevuste tungidele.

Nüüd paaril-kolmel viimasel aastal on erilisel esile kerkinud küsimus algupäraste näidendite mängimisest meie teatrites. Teadupärast on ju repertuaaride enamik ikka koosnenud tõlkenäidendeist algusest kuni siiani. Nüüd, kus viimaseil aastail rahvuslus, omakultuur ja oma tööjõud ning loominguvõime iga rahva juures on saanud esmajärguliseks kõneaineks ja vähemalt näiliseks fassadiliseks taotluseks programmikõnedes, on meie juures kergitatud küsimust, kas meie teatrite repertuaarides algupärastel lavateostel on küllaldane osatähtsus, kas teatrid hangivad heameelel algupäraseid näidendeid, kas teatrid oma heatahtluse ja mõjuvõimuga soodustavad nende kirjutamist, kas teatriarvustajad aitavad luua publikus soodsat meeleolu oma loomingu jaoks, või aga halvustavad seda?

Minule on tundunud, et nende küsimuste esiletõstmine on üsna hea ja õige, sest oma rahva elust oma inimestelt loodud lavateosed vastaksid tõesti kõige paremini meie vaimsetele ja ühiskondlikele huvipõnevustele. Meie oma elukärimised oleksid ju nende sünnitajaks, meie oma rahva elusisu, kannatused, mured, rõõmud, mõtted, paljud vastuseid otsivad küsimused ja kõike seda põhjustavad ühiskondlikud ning meie elule omased psühholoogilised tõuked võivad ja saavad ju väljenduda kõige paremini oma eneste kirjanike vaimu kaudu. Oma repertuaar on ju lugu meie luust ja liha meie lihast. Aga rahvusvaheline mõtte ja tundeelu assimilatsiooniprotsess on nii suur juba, et meile kaugeltki ei tundu võrastavaina ega mõistmatuina need üldinimlikud mõttekäigud ja südameelu, mida käsitavad võõrad suured vaimuinimesed. Seepärast tuleb eelistada võõrast meisterteost, kui oma kirjaniku teos osutub nõrgaks.

Meil on kasutada andmeid, et näit. Estonia teater on 20 a. jooksul (1917—1937) mänginud 217 uut teost, millest 43 oli algupäraseid. Nii on terveni viiendik repertuaarist algupärane.

Tallinna Töölisteater on 12 a. jooksul (1925—1937) mänginud 90 uut teost, neist 30 algupärast või terve kolmandik repertuaarist (näidendid + dramatiseeringud).

Minu arusaamise järele tõendavad need arvud, et teatrid on osutanud täit tähelepanu meie algupärasele näitekirjandusele. Sest kui mõtleme oma näitekirjanduse suurele nappusele ja maailma näitekirjanduse suurtele varasalvedele, siis ei tundu tõesti, et teatrid oleksid silmad kinni pigistanud näitekirjanduse oma toodangu ees. Teatrite huvi algupärase lavateoste järele on olnud nii suur, et kõlvuliste näidendite puudumisel A. Särev ja teised asusid päris massilisele dramatiseeringute valmistamisele ja teatrid kasutasid neid innukalt (näit. Tammsaare „Tõe ja õiguse“ seeria, Mälgu rannarahva romaanid, Vilde „Maatra sõda“, „Mäeküla piimamees“, Tammsaare „Kõrboja peremees“, Kivikase „Nimed marmor-tahvlil“, Lutsu „Tagahoovis“, Tootsi seeria, „Vaikne nurgake“ jne. jne.).

Nüüd aga juba tükk aega kostab meie näitekirjanike leerist hädakell, nagu oldaks meie algupärase näitekirjanduse vastu halb ja harjumuselt pahatahtlikult alahindav nii teatrites, arvustajate leeris kui ka suure osa publiku juures! Sest ajast, kui meil mõningad näitemänge kirjutanud või selliseid katsetusi teinud kirjanikud asutasid Eesti Näitekirjanike Ühingu (aastat 3 tagasi), võttis see teatriarvustajate hukkamõistmise närviline sõnavõtu-sari erilise hoogsuse. Selle hoogsuse lipukandjaks on näidendite autor ja luuletaja A. Adson ja kolleegid Al. Antson, J. Jaik, R. Sirge. Lipukandja Adson on eriti äge. Rahulik teatripublik loeb-kuuleb neid arvaldusi ja on nõutu ning esitab küsimusi, et mis on lahti, mis põlgamis-aktsiooni need teatrid ja arvustajad meie algupäraseile näidendidele siis teevad?!

Nii kirjutab Adson „Varamus“, 1938 nr. 2: „Küsime, kui palju on meie teatrid hoolitsenud algupärase lavatoodangu eest, kui palju meil seni on süstemaatiliselt viljeldud algupärandit ja kas seda ongi viljeldud. Sadadesse miljonitesse sentidesse ulatuvaist toetussummades ei ole teatrid oma eelarveis nimetamisväärselt määranud algupärase näitekirjanduse soetamiseks, näidendite tellimiseks ega nende tekkimise ergutamiseks mingisugusel teel (välja arvatud Estonia teatri 30 a. juubeli puhul välja kuulutatud näidendite võistlus...).“ Ja edasi jutustatakse, et ka Näitekunst Sihtkapital ei olevat näitekirjanikele kunagi määranud raha, H. Raudseppa degradeeritud kirj. sihtkapitalis raha saamisel sellepärast, et kujunenud novellistist näitekirjanikuks, autori honorar olevat teatrites madal jne. Edasi nurisetakse, et näitekirjanikel ei olevat esindust Näitekunst Sihtkapitalis ja ka Kirjanduse sihtkapitalis... „mõistagi, et sellase mentaliteedi juures ka Kirj. Sihtkap. Valitsus lavakirjandust ignoreerib, ehkki seda mujal maailmas ka loetakse kirjanduseks...“ „Kui aga meenu-tame arvustuse suhtumist meie näitekirjanikele, siis arvukate halvustamiste ja insinueeringute põhjal, mis ilmunud ajakirjanduses, „Teatris“ jm., võiks ütelda poolhumoristlikult, et ses punktis on eesti näitekirjandus lindprii.“ Varamus nr. 5, 1938 leiab A. Adson, et avalikus suhtumises meie algupärastele kehtvat „totaalne alahindamine“ — „juure on tulnud isegi „Loomingu“ väravate avardamine sellekohaseile sihilikkusile ning inspiratsiooniproduktidele.“ Ja siis: „On saanud juba „aktsiooniks“ see väide, et meie näidendid tase olevat madalam kui meie romaani ja novelli oma. Sellast kokkuvõtet leierdatakse igas kirjanduse aastabilansis. Ja igakord heidetakse ühte patta kõik meie trükisilmunud ja dialoogi vormis kirjutatud asjad. Kui maal mõni sulevedaja kohalikuks tarvitamiseks tüki kirjutab ja see trükkimist leiab, siis on selle eest otsekohe vastutav kogu

eesti näitekirjandus ja kirjanikkond... Kust on tekkinud müüt, et eesti lavakirjandus ei küündivat eesti jooksvate aastate romaan ja novelli tasemeni?"

Nagu näeme neist vähestest väljavõtetest, kõlab see kui osaline hüsteerika ja ei lase end kohati sugugi loogiliselt seletada. Asja taga seisab rohkem rahaline võitlus ja see innukus, peamiselt tahaks, et teatrid määraksid, telliksid, mängiksid. A. Adson peaks väga hästi teadma, et tellimine ei ole õige alus hea loomingu saamiseks. Meil ju telliti, ja saadi siis „Sikud kaevul“ ja „Mustahamba“. Meil on tellitud ka sõjaromane, aga see ei ilmu kuidagi ja kes teab, mis sellest saab. Meil on mõnigi maadlija päris hästi maadlinud, aga kui neilt on tellitud, siis on nad sageli annud asju, mida ei saa mitte võtta meie kunsti rikastumiseks.

Milleks ajada sellist juttu, et maa sulevedajate loominguline alaväärtus kohalikuks tarvitamiseks aetavat ühte patta kirjanike tööga ja tehtavat siis näitekirjandusest halb otsus. Niisugust segamist ei tule tarvitada, sest meie näitekirjanike loomingust on otsemeelselt kirjutatud küll head ja halba ning selle juures pole mingit vajadust olnud sulevedajaid arvestada. Küll aga võime ütelda, et kirjanikud on näidendeid kirjutades vahelgi vaid sulge vedanud.

Kuid mis teha, et meil näidendite tase on madal. Ma seletan: kui 1935. a. raamatuaasta puhul koostati raamatukogude jaoks parimate soovitatavate raamatute nimestikku ja taheti kümme parimat näidendit, siis tegi selle kümne leidmine raskusi. Henrik Visnapuu kirjanduse nõunikuna küsis minult nõu ja kui siis kaalusime, jõudsime rahulikult vaid seitsmeni, kaugemale ei jõudnudki. Muidugi täideti arv kümme kuidagi. Nüüd neli aastat hiljem saaksime ehk arvu 15, aga kindlasti, nagu varemgi, reservatsioonidega. Need oleksid meie parimad, peale nende on keskpärasemaid ja on nõrku meie nimekate kirjanike poolt. See oleks halb soomustamine, kui näitekirjanikele avalik sõna ka nõrkuste puhul jagaks vaid heakskiitu ja asutised raha. Siis poleks nendelt muud loota kui uinumist kiiduvatisse, sest meie kirjanikud ei põle peamiselt loomingulisest võidutahtest ja vaimsetest käärimistest, nagu nägime ülal.

Mait Metsanurk on kirjutanud häid romane ja mõne mängitava keskpärase näidendi. Me kõik usume, et teda on hinnatud õiglaselt (kui arvata välja neid kirjanike omavahelisi väikeinimlikke sorkimisi, mis teostuvad vahel). Kui ta kirjutas 1935. a. näidendi „C. R. Jakobson“ ja see väärtusetuks osutus, siis oli põhjusi ütelda kirjanike enesekriitika kasvatamiseks, et vanem suure nimega kirjanik mitte ei peaks esinema selliste teostega, kus puudub tegevus täiesti, kus inimesed kõnelevad lahjalt, kus tehakse ühislaulu isamaalise laulu pärast, kus valitseb retseptiline sentimentaalsus ja inimesed viimseni on paremad kui inglid ja seepärast ükski neist polegi inimene. Selles teoses kirjanik ei mõistnud milligagi ehitada teo ja tahteinimese kuju Jakobsonist. Tegevust polnud muud, et külmaised, tüdrukud, jah isegi kaks külapoissi tulid Jakobsonile lilli tooma! Iga kirjanik ja kirjanduse tundja ütles, et tegin õieti, et sellest kirjutasin „Tänapäevast“ (nr. 6, 1935), aga kirjanik ise pahandus oma hellu-

ses nii, et me vana sinatutus vankus. Kas oli see too totaalne halvustamine, millest näitekirjanikud nii närviliselt räägivad? Või kas oli see totaalne halvustamine, kui kõik arvustajad eranditult võtsid kiitvaid sõnu „Raudse kodu“ puhul. Mälgu dramatiseeringu „Õitsva mere“ jne. puhul? Või oli see ebaõiglus ja pahatahtlus, kui Mälgu „Sikud kaeval“ ei saanud kiituse osaliseks. Kas erapooletul hindamisel ei ole kõigile selge, et Mälk on väärtsusi annud romaanil alal, aga kui ta näidendisse suhtub nii pinnaliselt ja ebakriitiliselt, et ütleb võivat neid muuseas käisest külvata, siis peab ju tulemusiks olema need „Sikud kaeval“ ja „Metshumal“, mis komistuseks tulid Adsonilegi arvustuse kirjutamisel ja mõnu vähendasid niisuguste kaitsekirjade kirjutamiseks eesti näitekirjanduse heale tasemele, nagu ülal lugesime. Ei olnud hea ka H. Raudsepa viimane „Mustahamba“. Sest Raudsepp on nimekaim näitekirjanik ja temaigi minek iseenda epigonismi kahvatusse ei tulnud tuluks sellele, et saaksime mängida, vaadata ja kiita oma näitekirjanduse taset.

Näitekirjanikud peavad müüdiks, et meie näidendid olevat madalamal tasemel jooksvate aastate romaanist ja novellist. Ei ole müüt, sest et kirjanikud on annud meil ikka häid romaane, aga halbu näidendeid. Nad ei ole meistrid dialoogide abil kujusid ehitama. Ainult Raudsepp andis viimasel ajal „Mehe trumbid“ ja noor sullevedaja (keda varem kirjanikuks ei peetud) kirjutas „Valge lagendiku“ ja „Raudse kodu“.

Mina mõistan täiesti õiglaselt, et eesti näidendi kujunemine ja aremine on kindlasti vaid siis mõeldavad, kui teatrid neid mängivad. Aga see on ekslik ja ülekohus teatreile ütelda, nagu ei koheldaks neis küllalt heatahtlikult meie näidendeid. Paari aasta kestes on teatritel raskusi näidendite saamisega — teretult võeti vastu isegi niisuguseid teoseid, mis oleks pidanud antama autoreile tagasi meie teatrielu kunstilise-vaimse taseme hoidmise nimel (Metshumal, Purunenud vaas, Sikud kaeval, Mustahamba).

*

Kas mõistaksime leida põhjusi, et oleme luules jõudnud imeväärse vormiküpsuseni ja tundesügavuseni, et jutustav proosa ikka on kannud kõiki neid kajastusi, mis meie rahva ühiskondlikus mõttes ja sotsiaalseis tungides on sündinud, aga lavateoseis oleme kuidagi ahtraiks jäänud nii väljendusjõult kui ka probleemidelt, mis meie inimestes on liikvel?

Luules elavad lüürilised momendid, eepika ja dramaatika on tagasi tõmbunud. Lüürika ei teotse, ei raja, ei võitle, vaid esmajoones aimab, tunneb, mõtisklebki natuke. See võib olla sügavgi, aga ei ole kõikehaaravalt suur, see on üksikvarjund hinge suurest vahelduvast meeleolude-sarjast, mis ei haara endasse tervikjoudusid tegevuseks ja laialisema elu iseloomustamiseks. Kui ehitame suuri maju, siis saame ka kergemini hakkama nii mõnegi pisiasjaga selle ehituse juures: küll on seal vahelgi väga kena portaal, või ukse link, või trepikäär või aknalõige, aga tervikulist muljet arhitektoonilise ilu täies küpsuses näeme harvem.

Jutustav proosa annab avaramaid võimalusi heaks kirjanduslikuks ehitustööks, kui kitsasse vähesusesse surutud ütlev dialoog näidendis. Romaanis saab kergesti lisada juurde, saab kirjeldada ja täiendada ja põimida, aga näidendi dialoogi ehitamine nõuab lihtsuse ja nappuse

saladustele ehitatud täiuslikkuse võimet. Nii nagu tegude jutustamine on kergem tegudest endist, nii ka näidend kui ettekujutuslik tegu sünnib kõige raskemini. Seepärast mõistame, et küps lavakirjandus sünnib pärast kõiki teisi kirjanduslikke küpsusi.

Kui meie kirjanikud ilmutavad tungi küpse näitekirjanduse kirjutamiseks, siis on see hea. Kui näit. A. Mälkki püüdis meil tavaliseks saanud külakomöödia asemel anda hingedraamat surmale määratud elutahtele oma „Metshumalates“, siis oli ka see hea, aga see hea jäi paraku vaid katsetusküündimusse ja selle lavalettoomine oli miinuseks meie lavakultuuri praegusele nõudlikkusele. Kui H. Raudsepp oma viimases „Mustahambas“ kuidagi nõutult ja tehtult tammus mingis enda järeleatamises ja seejuures oma kõneluste endise sädelusegi (mis, muide, tähtsalt kannab ta loomingut) oli kaotanud, siis polnud see enam hea ei kirjanduslikult, ei ka lavalevõtmiselt. Kui tõlkenäidendite varaaot on meile annud väga hea ehitusega ja põnevate probleemidega näidendeid ja meid nõudlikkuses kasvatanud teatud küpsuseni, siis ei ole parata, kui publik niisugustest nõrkadest teostest on pettunud. Kui aga teater isegi niisuguseid nõrku teoseid siiski on lavastanud ja publik neid on külastanud, siis tohiks näitekirjanikud küll kõige vähem nuriseda, nagu suhtutaks „totaalselt mahategevalt“ nende loomingut katsetustesse, liiati veel paremaise kordaminekuisse.

A. Adson püüab väita, et meie romaan tunduvat vaid küpsemana, sest nad polevat publiku silmis alati kõrvuti (Varamu nr. 5) ja, nagu ütleb R. Sirge, „on kunstikonstablid täie hooga suunanud oma prožektorid lavaloominguliste kurjategijate jälitamisele“.

Minu arusaamise järele pole midagi teha, et romaan loeb igaüks üksikult, jättes selle pooleli, kui ei meeldi. Näidend on aga määratud vaatamiseks hulkadele, ta saab päevaküsimuseks, võrdlusobjektiks paratamatult. Ta on tükk avalikku elu. Miks siis ei peaks tuntama ja üteldama, mis üks või teine näidend on. Miks siis inimesed peaksid hakkama oma teatrimeele arengust midagi ära salgama, et olla vaimustunud asjust, mis tõeliselt ei vaimusta! Seda ei maksa soovida selleks, et meie kirjanikel oleks mõnus, aga meie areng laskuks alla. Ei maksaks Adsonil ka arvata, et tema „Karu meelöksus“ ja „Tuvikese merelkäik“ edu ei saavutanud seepärast, et seal on olnud otsitud ja mitte leitud maailma näidendite vaimuharulduste küpsust. Oh ei, meil ei ole eesti mõtlemises kunagi olnud sellel vildakal teel, et putukaid oleks kaalutud elevanti kaaludel. Aga hoopis vähemategi mõõtude juures tundus too karu ja too tuvi vaimumahladelt tuimama. Ja R. Sirge ei peaks nurisema heatahtluse üle ta „Mustale suvele“.

Kas on aeg eriti sooduski hea draama sünniks? Ei ole. Ma toon heameelele siin R. Sirge seisukoha, et elame praegu mingis rammetus: „Käimas on kogu rahva ja maa pikalainealine väikekodanlustumine, niisasti majanduslik kui vaimne. See sünnib ning seda tehakse süstemaatiliselt... staatika aga ei suuda sütitada, staatika sisaldab eneses laiemas mõttes sookuivatamisi ja kodukaunistamist, vaikset töödüllit, mitte rahutut võitlusvaimu, millest võiks välja kasvada suur ja haarav draama „ideedraama“, olgu see siis oma laadilt isiklik või rahvuslik“. (Varamu 1933, lk. 771).

Too staatika on kujunemas stagnatsiooniks, tagasivaatamiseks, mugavaks majandusliku läbisaamise ihaks. Meie kõneleme programmkõnedes suurtest asjadest ja tõusvast hoost, aga tegelikult inimesed tõmbuvad endasse ning hoiduvad läbisaamise pärast mõtlemast mõtteid, tundmast tundeid, sest olukorrad on nii, et ei julgetagi mõtteid lõpuni mõelda, tundmusi täiesti läbi tunda, sest see kõik ei oleks enam hea olukorra tingimusile. Näidendis peavad esinema vaidlevad ja käärivad probleemid ja esinema tegudes — kust inimesed võtavad selle, kui elavad mõnuga keset üldist stagnatsiooni ja materialistlikku läbisaamise mõtlemist. A. Adson, nagu nägime eespool, on oma närvilises jutukuses kantud ka vähem vaimutundeid kui rahast, rahast, tellimisest, preemiast ja igasugusest kaasajastumise võimalusest neis kohis, kust võiks tulla kirjanikele raha, tellimisi, preemiaid. Ja nimelt tellimisi tahab ta kirjanikele, aga ei ole vaimustatud võistlustest, sest seal saavat auhindu asjaarmastajad, nagu antud endise Draamateatri ühisuse poolt. Lugu oli tõesti halb nimetatud auhindamistega, aga miks siis päris-kirjanike kõikehaarav vaim ei tule ja löö sekka ning võida?

Mul on üldiselt tunne, et meie teatrielu ei ole seisnud kinni mingil ülekohtusel pidurdamisel, mis oleks sihitud meie kirjanike loomingu vastu. Meie teatrite repertuaari valiku juures on puudusi ja ei ole piüütud hoida teatud kindlat vaimset ilmet, mis iseloomustaks meie paremaid vaimseid tungisid. Teatrid on ka kommertsasutised ja paraku on nad sageli sellele kommertsosale oma olemusest osutanud rohkem tähelepanu kui vaimlisele tahtele. Kui aga kirjanikud oma vaimsest kutsumusest kõnelema hakates ikkagi rohkem põnevust tunnevad ka kirjutamise kommertsküljest, siis peame teatritki mõistma selle kirjanike hingeeluga. Meie elame paraku selles kodanikumeeleolus, kus aetakse läbi, aga mitte ei harrastata suuri vaimseid töökspidamisi ja kirgesid nende töökspidamiste eest. Teatrid selle väikekodanluse mõttes on ju olnud ajaloos sageli kõige pändlikumad, et aga igast olukorras tulla mõnusalt välja. Näitlejaid vanad švaablast ei võtnud oma harjumusõiguses isegi täismeestena, vaid hindasid kui inimese varju. Sellest mõistame, et teater mõnelgi tõsisel ajastul loobub ühiskonnaelu teenäitaja osast ja astub nohisedes ühiskonna järele. Ma ei ütle, et see oleks õigustatud, aga see on paraku nii. Ka tänapäeva elu iseloomustab see nähe, liiatigi, et kogu ühiskond võtab lapsestumise märke, millest õieti räägib ka A. Adson H. Raudsepa paunverestumise mõtte tõukel (Varamu 3).

Kas oleme pannud tähele: meie ajakirjanduse üldist vaikumist täidavad nüüd pildi-seeriad Miki Hiirest, Fantoomist, Villemist ja Klaarast, Piilupardist, Ferdinandist, Juku vempudest, professor Tarkpeast jne. Kõige „riiklikumal“ lehel on neid kõige rohkem. On's see lastele või lapsestunud väikekodanluse mõnule?

Sellise protsessi keskel ei ole meie teater kaugeltki kõige nigelamal positsioonil, aga ta ei suuda olla ka teab mis ideetõrvik. Aga ma usun, et kui meie oma kirjanikest mõni saaks anda mõne teose, mis oleks suur ja väärtuslik selle lapsestumise kõrval, siis meie teatrid otse haaraksid selle järele.

Meie head näidendit ei saa teha ergutades, vaid see sünnib, kui aeg saab täis.

Rasmus Kangro-Pool.

KAS EESTLASEL ON KA KOHTA EESTIS?

Eesti tööstuses ja kaubanduses on teatavasti muulaste osatähtsus domineeriv ja sellisel määral, et erakapitaliga töötavates ettevõtetes aktsiaseltsides põhikapitalide summa on umbes 3:1 muulaste kasuks, ning iseäi ühistegevust ja riiklikke ettevõtteid juurde arvates ei saa veel täit tasakaalu. Mida seesugune muulaste ülekaal Eesti majanduses tähendab, seda näitab parimalt asjaolu, kuidas eestlasi hoitakse pideva järjekindlusega eemal muulaste käes olevatest ettevõtetest ametikohtade täitmisel, kõnelemata veel parematest ametikohtadest.

Viimane majandusloendus tõi siin selgema ülevaate eestlaste ja mitte-eestlaste suhtelisest kaalust ka muulaste käes olevate ettevõtete ametkondades. Ja sellest näeme, et ainult mõnedel üksikutel eestlastel on läinud korda leida teenistust ettevõtetes, kus pere-meheks ei ole eestlased. Kui tõsta küsimus — kui palju eestlasi on ametis näiteks Scheeli pangas või A/S. „Eesti Paberis“ või Lutheri vabriku kontoris või f-a Th. Clayhills & Sons kontoris või mitmetes muudes muulaste ärides — siis vastamine ei ole mainitud ettevõtetel mitte kerge ja arvatavasti ka mitte vähe piinlik. On teatavad terved tööstusharud, kus muulaste ettevõtted on ainudomineerivad ja kus eestlasi ametnike ning tehnilise personaali hulgas harva kohtab, nagu puutööstus, paberitööstus, mäetööstus.

Eesti ettevõtted on selles mõttes hoopis teissugusel seisukohal ja on rahvusküsimuses näidanud üles mitmeti avaramat vaadet. Võtame kas või Eesti Pangagi, kus leidub küllalt ametnikke, kelle rahvuskuuluvus ei ole eesti. Kahjuks ei saa siinkohal aga jätta mainimata, et need isikud on mõistnud enese ametissepalkamist Eesti riiklikku panku küllalt üleolevalt, ja enamik ei ole siitamaani võtnud vaevaks korralikult ära õppida eesti keelt.

Käesoleva kirjutise peamiseks ülesandeks ei ole siiski mitte tähelepanu juhtimine eestlaste ebasoodsale vahekorrale teistest rahvustest ametnikega muulaste ettevõtetes, vaid tuua andmeid, kuidas viimastes on välismaa kodanikud väga eelistatud kõrgetele kohtadele. Alamal esitame paari suurema ettevõtte kohta andmeid käesoleva aasta alguse seisukohalt:

A/S. Lutheri juures on 6 välismaa eriteadlast, kellest nii mõnegi koht ei vaja mingit eriharidust. Läti kodakondsusse kuuluvad 1 eriteadlane jõi ja soojuse ratsionaliseerimise alalt ja eriteadlane kolloidkeemias. Saksa kodakondsusse kuuluvad vineeriplaatide meister, metallplaatide graveerija, müügilao juhataja ja puuhoovi juhataja.

A/S. „Lafermes“ on tubakasegamise meister Kreeka kodanik, vabrikumeister Saksa kodanik, litograafia meister samuti ja 1 Briti kodanik nõuandja kohal.

Balti puuvillavabrikus on vaatamata hiljuti tehtud puhastustööle 1 juhatuseliige Saksa kodanik ja kudumise meister Briti kodanik.

Kreenholmis on 1 juhatuseliige Saksa kodanik, samuti üks tehniline direktor, kuna teised tehnilised direktorid on Briti kodanikud, meistritest mitmed Saksa kodanikud. Üldse kaugelt üle 10.

Kreenbaltis on juhatuses 2 Saksa kodanikku ja 1 Soome kodanik.

Hiiu-Kärdla kalevivabrikus on 3 meistrit Saksa kodanik ja 1 Tšehhi kodanik.

Narva kalevivabrikus on 2 juhatuse liiget ja kontoritööde korraldaja Hollandi kodanikud, tehniline direktor ja kangameister Saksa kodanikud.

Narva linavabrikus on vabriku juhataja Briti kodanik, džuudi-osakonna juhataja Saksa kodanik, ketrusosakonna juhataja Tšehhi kodanik ja 1 poolmeister üldse kodakondsuseta.

Sindis on 1 juhatuse liige Soome kodanik, villatööstuse juhataja, villaketruuse juhataja ja villakudumise juhataja Poola kodanikud, puuvilla pleegitamise ja apreterimise meister Tšehhi kodanik.

Põhja Paberi ja Puupapi vabrikus on 1 juhatuse liige Hollandi kodanik, tehniline direktor Briti kodanik, tselluloosi insener ja keemik on mõlemad Soome kodanikud, katla insener Saksa kodanik ning 1 puutööline Soomest ja käärimise meister Rootsist.

Ka A/S. Siegeli juures on välismaalased teretunud.

Lugedes eeltoodud andmeid jääb igaühele kahtlemata mulje, et nii kaubanduslik, kuid eriti tehniline juhtimine on muulastele kuuluvates tööstus- ning kaubandusettevõtetes peamiselt välismaalaste käes. Kes aga ei ole välismaalane, see enamikus on seal kohalik muulane. Välismaa tehniliste jõudude kasutamisest võib aru saada seal, kus on tege- mist kas uue töö protsessiga, või asutatud tehase sissetöötamisega, või laia- ulatusliku ümberkorraldamisega ja muud säärast. Selgi juhul on välis- maa eriteadlasi vaja arjutiiselt. Kuid meie näeme sellekohastest and- metest pilti, kus välismaalased on alalised tööjõud mitmetes ettevõtetes pikema aja jooksul; samal ajal ei ole antud võimalust mõnele Eesti kodanikule töö korralikuks äraõppimiseks välismaa eriteadlase kõrval. — Muulaste ettevõtted Eestis on täis välismaalasi või kohalikke muulasi.

On täiesti lubamatu, et põlised suureteevõtted nagu „Kreenholm“, „Luther“ jt. ei ole silmas pidanud, kelle maal nad asuvad ja et nad ei ole kuni viimase ajani oma juhtiva tehnilise personaali väljaõpe- tamisele peaaegu mingisugust rõhku pannud. Nende teoviisist võib järeldada soovi, et eestlane olgu võimalikult liht- ehk oskustööline, kuna muu- lased nende juhatajad ja käskijad. Eestlased kui nende tööstuste saduste tarvitajad peavad tegema siin ise järeldusi.

V. Aun.

KUIDAS LUTHER MÜÜB OMA VINEERI.

Möödunud aasta ERK-i viimases numbris (ERK nr. 6, 1938) oli nende ridade kirjutajal võimalik juhtida tähelepanu mitmetele A/S. A. M. Lutheri vabriku teguviisidele vineeri valmistamisel ja müümisel, mis ei ole koos- kõlas üldiste rahvamajanduslike huvidega. Üks neist oli vineeripuu odav

hind ja teine valmis vineeri eksport lubamatult madalate hindadega, mis eriti silmatorkav just Inglismaale minevate partiide suhtes.

Need tähelepanu juhtivad viiped olid tehtud lootusega, et asjast aru saades vabrik ise võtab väärnähted energilisele kõrvaldamisele. Nüüd aga on kasutada oleva 1938. aasta ja 1939. aasta 3 esimese kuu statistika alusel selgunud, et muudatused vineeritööstuse tegevuses paremuse poole on minimaalsed.

Kõigepealt, kuidas on vineeripuu hinnad võrreldes vineeri eksporthindadega? 1937. a. kohta vineeri (plaadid ja toolipõhjad kokku) keskmine eksporthind ruumimeetri kohta oli 172 krooni. 1938. a. statistika andmetel on sama ruum üle 10 protsendi kõrgem, nimelt 195 krooni. Käesoleva aasta 3 esimese kuu andmetel keskmine hind näitab kerget langust 179 kroonile. Võrreldes 1937. a. andmetega on praegune keskmine hind siiski veidi kõrgem.

Kui aga võrrelda praegust vineeripuu hinda 1937. a. hinnaga, siis näeme, et see on praegu tunduvalt madalam. 1938. a. sügisel määratud hind on keskmiselt umbes 10 protsenti alla 1937. aastal makstud keskmiste hindade, mis juba ERK-is nr. 6, 1938 ära toodud, olid kaskedele 22,5 kr. m³ ja leppadele 24 kr. m³.

Mis puutub vineeri eksportihinda Inglismaale, siis see näitab möödunud aastal Eesti vineeri kohta ootamatut tõusu. Kui 1937. a. oli keskmine eksporthind Inglismaale ainult 130 krooni m³, siis 1938. a. oli see 156 krooni m³ ja käesoleva aasta 3 kuu kohta 153 krooni m³. Nähtavasti on siin avaldanud oma mõju ka see, et hakati panema tähele kahtlaselt madalat vineeri hinda Inglismaalt ja sellest avalikult rääkima. Teistes maades ei ole Eesti vineeri hind samal ajal mitte tõusnud.

Siiski, vaatamata Inglismaalt saadava vineeri eksporthinna tõusule on see ikka veel väga madal võrreldes mujalt saadava hinnaga. Nii on mujalt saadav vineeri hind möödunud aastal 266 krooni Inglismaalt saadava 156 krooni vastu ja käesoleval aastal 228 krooni Inglismaalt saadava 153 krooni vastu.

Miks Inglismaale müüdava vineeri hind on niipalju madalam, ilmneb vineeri müümise meetodist Inglismaale. A. M. Lutheri vineeri ostjaks Inglismaal on teatavasti Tallinnas asuva tehase omanik „Venesta“. Vineeri müük käib tegelikult nii. — „Venesta“ saadab järelepärimise A. M. Lutheri vabrikusse — kas olete nõus müüma nii- ja-nii-palju vineeri niisuguse hinnaga. Hind on juba Londonist seega ette kirjutatud! Harilikult vastab sellele tehase, et on nõus müüma vineeri märgitud hinnaga, ning vineer lähebki teele odavamalt kui kusagile mujale. Odav hind, mis on raskelt põhjendatav turuhindadega, tähendab õieti osa vineeritööstuse tegevustulemuste vaikset äratoimetamist Inglismaale. Kuidas hinnata niisugust ühe ettevõtte siset tehingut tema kahe osa vahel, selleks ei ole siinkohal enam vaja kulutada sõnu.

Raske on uskuda, et Eesti vineeritööstuse tegevuses võiks tulla enne olulisemaid muudatusi paremuse poole, kui kaotatakse ära tema ainuettevõtte positsioon.

Eerik Ustav.

JOONI EESTI KIRJANDUSELUST POOL SAJANDIT TAGASI JA PRAEGU.

I.

Eesti ajakirjanduse parema osa kohta peab nentima, et ta on alati tähelepanu osutanud kirjanduslikele küsimustele. Selles kirjandussõbralikkuses veendume kohe, kui pealiskaudseltki lehitseme vanu ajalehtede aastakäike. Kõik eesti paremad ja juhtivamad ajalehed on kavalikult tegelnud kirjanduslike probleemidega. See nii suur kirjandussõbralikkus on vist küll olenenud sellest, et eesti ajalehtede toimetajad ja toimetustöötajad ise on olnud enamikult kirjanduslikud ja kirjandussõbralikud inimesed, tihti koguni kirjanikud, nagu J. V. Jannsen, C. R. Jakobson, A. Grenzstein, G. E. Luiga, M. Metsanurk, H. Raudsepp jne.

Allakirjutatu ees on ajalehe „Olevik“ III aastakäik, aastast 1884, seega ajast täpselt 55 aastat tagasi. Selles on ilmunud pikk programmi kirjanduspoliitiline artikkel pealkirjaga „Meie kirjanduse käekäik“, mis läbi käib tervelt 5 numbrist (nr. 20, 21, 22, 23 ja 32). Artiklis võtab selle autor peagu kõik tolleaegsesse kirjandusliku puutuvad küsimused arutusele ja tuleb õige pessimistlikele otsustele. Autori pessimism kogu tolleaegse Eesti vaimse elu ja kirjanduse kriisi suhtes ei ole liialdatud. Sääraseid pessimistlikult häälestatud artikleid ilmub teisteski tolleaegsetes ajalehtedes üsna tihti. Kõik toonitavad nagu ühest suust: Eesti vaimne elu käib alla. Pärast suuri lahkkelisid ja tülisid Eesti Kirjameeste Seltsis ja Eesti Aleksandrikooli peakomitees läinud sajandi 70. aastate veerul, pärast J. Hurda siirdumist Peterburi ja C. R. Jakobsoni ning Fr. R. Kreutzwaldi surma 1882. a. tabas kogu eesti elu sügav reaktsioon ja allakäik, eriti kirjanduselu. Peatugem selle eespool mainitud artikli kui kõige mitmekilgsemalt eesti tolleaegset kirjanduselu puudutava kirjutise juures pisut pikemalt, et tõmmata mõnda paralleeljoont oleviku ja mineviku kirjanduselu avalduste vahel.

Mis on siis „Oleviku“ nobedal juhtkirjanikul eesti tolleaegsele kirjanduselule ette heita? Oma artikli alguses, enne kui ta hakkab kirjanduselus esinevaid väärnähtusi arvustama, rõhutab ta kirjanduse suurt tähtsust rahva elus. Ta ütleb:

„Mis on kellelgi rahval rahvuslisis asjus tähtsam kui ta kirjandus? Mis on see ait, milles rahvas oma vaimuvara alal hoiab? Eks see ole ta kirjandus. Millest tuntakse ühe rahva vaimutöö tuuma? Eks ta kirjandusest. Mis on ühe rahva väärtuse mõõdipuu? Eks ta kirjandus. Kultuurirahvad teadvad väga hästi, et nende kirjandus nende vaimuvara on, millest enam tuleb lugu pidada kui kehalikust varandusest.“

Kohe selle järel asub artikli autor eesti kirjanduselu väärnähtusi arvustama. Eeskätt selgitab ta tolleaegse kirjanduselu kriisi põhjusti:

„Sääl tuli lahu- ja lõhevaim Eesti kirjanikkude ja kirjanduse sõprade vahele, lõhkus nad kahte laagrisse, nõrgestas seega meie kirjatöö jõudu ning vähendas raamatute ostjate hulka. Meie kõige vanemad ja suuremad trükimajad Laakmann ja Schnakenburg panivad oma eestikeelsete raamatute trükkimise pea seisma ja praegu ei ole veel mitte ette ära näha, kas ja mill nad Eesti raamatute trükkimist jälle ette võtavad ehk kas keegi nende asemele astub. Mõned noored trükkojad nagu Brandt, Th. Jakobson, Just, ei ole ka palju jõudnud ära teha. Mõningate alustatud töö näib nägunii seisma jäävat. Lootused igal pool vaesed.“

Peatunud eesti kirjanduselu allakäimise peapõhjuse, s. t. „lahu- ja lõhevaimu“ juures võtab „Oleviku“ juhtkirjanik kirjanduselu tegijad ja kujundajad kõik üksteise järel läbi, alates kirjanikuga ja kirjastajaga ning lõpetades trükkijaga, raamatukauplejaga, arvustajaga ja lugejaga. Omas kirjutises võtab ta esmakordselt tarvitusele sõnad „kirjastaja“, „kirjastus“ ja „kirjastamine“.

Kirjanikkude juures peab ta peale „lahu- ja lõhevaimu“ paheliseks nähtusteks kõigepealt seda, et teotsemine kirjandusliku loomingu alal (autori keeles kirjaseadmine) ei ole neil mitte kutse-, vaid eratöö, jõudeaja töö. Juhtkirjaniku arvates ei ole Eestis enne loota head ja väärtuslikku rahvuslikku kirjandust, kui kujuneb kutseline kirjanikkond, kes majanduslikkude muredeta saaks anduda kirjanduslikule loominguale, elades peamiselt oma muusale. Senini aga kui kirjanikud kirjanduslikku loomingu peavad jõudeaja tööna võtma, ei saa nad luua palju väärtuslikku, sest neil on võimatu põhjalikumalt süveneda oma ülesandesse, nad tunnevad vaimu väsimust või ruttu alati enese taga.

Kutseline kirjanikkond võivad Eestis kujuneda vaid siis, kui kirjanikkude töötasu määrad muutuvad senisest märksa paremaks, kui kirjanikel ei tarvitse enam mujalt oma peasissetulekut ja elu ülalpidamist hankida. Praegustes oludes olevat aga viljakas kirjanduslik tegevus võimatu. Kuidas saavat iseseisvast kirjanduslikust kutsetööst juttu olla sääraustes tingimustes ja oludes, kui autoril tuleb ära müüa ühes kõigi õigustega mahukas käsikiri kirjastajale paarikümne, väga tihti isegi mõne rubla eest. Sellise tasu eest olla autorite paratamatuks saatuseks näljasarum kutselise kirjanikuna.

Eesti kirjanikkudele antavate väikeste honoraride küsimust lõpetades lausub „Oleviku“ juhtkirjanik: „Mõtleme veel; et kuulsad Saksa kirjanikud ühe romaani eest 5000 rubla ja enam hinda saavad, kuna meie omad võileiva eest ära antakse, siis on raske väikest külmaräinat tagasi hoida“.

Edasi paneb artikli autor eesti kirjanikkudele süüks ja puuduseks seda, et neil on enamikult liiga väike haridus. Suurem jagu kirjanikke olevat vaid algkooliharidusega, mis kirjanikule olevat siiski liiga vähe. Algkooliharidusega kirjanikkude kohta tähendab autor, et „sellest hallikast väga palju halba vett voolab“.

Kirjastajate kohta lausub „Oleviku“ juhtkirjanik üldiselt sedasama, mis kirjanikkudegi kohta. Nagu ei olevat elukutselisi kirjanikke, nii puuduvad ka elukutselised kirjastajad. Ta ütleb: „Meie raamatute kirjastajad on enamiste mõne muu ameti pidajad, enamiste trükkikoja omanikud ehk raamatukauplejad. Raamatute trükkimine (kirjastamine) on neil kõrvaline asi.“ Sellest tulenevatki et nad toimivad asjatundmatult ja väga juhuslikult käsikirjade valikul, kirjastades igasuguse väärtusega käsikirju segamini, eriti palju aga alaväärtuslikke, mis omakorda eesti kirjanduse väärtustaseme alla kiskuvad.

Veel pahem olevat see, et mõned kirjastajad ei huvitugi väärtkirjandusest, sest nad minevat välja lihtsalt jämeda ja madala äritegemise peale. Sääraised kirjastajad

„ostavad paari rubla eest mõne kõige viletsama sulemehe käest vähikese käsikirja ära, lähevad ta paarikümne rubla eest mitmes tuhandes eksemplaris trükkida ja köidavad

raamatukesed ise kokku. Sell viisil tuleb neil üks eksemplar umbes 2 kop. maksma. Nad müüvad ta aga laada pääl 10 kop. eest ära. Ei anta neile seda hinda, siis jätaavad nad hinnast maha ja müüvad eksemplari kas või 3 kop. eest, et aga kaup jookseks”.

„Oleviku” juhtkirjaniku arvates on selline olukord otse hukutav kirjastamise alal, viies kirjanduse taseme nii alla, kui see veel eales mõeldav. Et see tase ka alla läks, on nüüd tagantjärele vaadates meil kõigil veel selgem, kui see oli 55 aastat tagasi, mil puudus ajaline vahemaa olukorra tõeliseks hindamiseks.

Läheme nüüd raamatukaupleja juurde, kes esines tol ajal kirjastajaga enamasti ühes isikus, nagu see osalt toimub praegugi. Kuulakem, mis „Oleviku” juhtkirjanik raamatukaupleja kohta ütleb:

„Ligemalt vaadates peame ütleva, et asi siin üsna kõige kehvas korras on. Tartu linnas keset Eestlaste isamaad ei ole veel ühtki raamatukauplust, mis täielik oleks ja õitseks! Kõik kaebavad, et rahvas raamatuid ei osta. Kaks noort raamatukauplust on raamatumüümise pea kõrvale heitnud ja tõine neist — kõrtsmikuks hakanud, mis talle leiba andvat. Ka töistes linnades ei ole lugu palju parem... Et ka mõned raamatukauplused paremini elavad ja osaval tallitusel edasi lähevad, see on küll õige. Aga neid võime ühe käe sõrmede pääl üllesse lugeda. Saksa kirjandusel on iga milljoni inimese pääle umbes 150 raamatukauplust, meie kirjandusel vahest 15”.

Kui madalal tol ajal eesti raamatukauplejate ja raamatukauplemise moraal seisis, seda näitavat kõige selgemini ühe tähtsama eesti raamatukaupleja ja kirjastaja, nimelt Brandt'i tegevus. Selle kohta kirjutab „Oleviku” juhtkirjanik järgmist:

„Raamatuid oli mehel koorma kaupa seismas. Rahahäda tuli majasse. Ta läks laatade pääle ja müüs siin kasti täie viisi raamatuid $\frac{1}{10}$ hinnaga eest. Kord tulnud ta suure kotitäie raamatutega Tartusse. Keegi ei ostnud määritud paberit. Viimaks tulnud üks raamatukaupmees ja annud talle — puuda eest 60 kop.! Nendega ujutas ta siis vallad ja kihelkonnad üle, kunni viimati isegi ära nägi, et millionäärriks, ah ütleva sajanäärriks ei võinud saada. Raamatukaupmees heitis — kõrtsimeheks. Kes peab häid kirju paraja hinnaga eest ostma, kui inimestele paberit hinnaga eest määraraamatuid kätte topitakse! Ja kui neid tarvilist jagu ei osteta, kes peab neid siis kirjastama?”

Neist „Oleviku” juhtkirjaniku väljendustest näeme, kui madala kultuuritasemega ja vähese vastutustundega ning lõpuks ka kui vähese äri- lise oskusega ja puuduliku ärinärviga eesti kirjastajad ja raamatukauplejad 55 aastat tagasi olid. Tahtes ruttu rikastuda ja ajades jämedat omakasupoliitikat laostasid nad Eesti raamatuturu ja viisid põhja lõpuks ka iseendid. Mis aga kõige pahem, nad andsid raske hoobi eesti kirjanduse arengule ja vaimsele kultuurile üldse. Nüüpalju prahti ja pahnaga ei ole enne ega pärast Eesti raamatuturule paisatud, kui just tol ajal. Artikli autor loodab küll, et seisukord hakkab pea paranema, sest „mida kõrgemale laene tõuseb, seda sügavamale ta vaob”. Kuid ta eksis. See prahiga Eesti kirjandusturu üleujutamine ja kirjandusega hangeldamine võttis ühes venestuse süvenemisega aina hoogu, muutes Eesti raamatuturu omamoodi mustaks börsiks. See oli aeg, mil ujusid oma sõiduvees Martsoni ja Kõrvi taolised autorid, kirjastajad ja raamatukauplejad, kes vastutustundetult serveerisid eesti rahvale kõige kahtlasema väärtusega lektüüri, mürgitades lugeja maitset ja hinge. Ühtegi pidurdajat enam ei olnud. Kusagilt ei tulnud abimeest, kes oleks sellele kirjandusega sahkendamisele vastu astunud. Tsensur ei mõelnudki siin vahele segada, sest oli ju otse venestuse huvides, et mida enam sõnnikuga eesti rahvast toideti, seda parem. Seda rutemini loodeti võitu saada eesti rahvast. Kui miski veel selle pahnakirjanduse lainele tõkkeid pani, siis oli see ühe osa

lugejate loomulik ja terve mõitse, mis hakkas lõpuks protestima säärase mürgistamise vastu. Sellest tulebki, et näiteks Brandt'i „Marietta“ ja Martsoni, „Prints Voldemar“, mida esialgu määratute hulkadena välja lasti, hiljem oma minekus tugevat langustendentsi osutasid. „Oleviku“ juhtkirjanik kutsub õigusega kõiki mõtlejaid ja terve mõistusega ning rahvuslikult häälestatud eestlasi säärase kirjanduse vastu võitlusse astuma, selle soetajaid ja levitajaid kui „rahakiskujaid“ ründama ja paljastama nende jämedat omakasu. Ainult siis olevat loota, et kirjanduse seisukord paraneb ja temale paremad päevad saabuvad.

Väga kuri on „Oleviku“ artikli autor arvustajale ehk „kriitikusele“, nagu ta teda nimetab. Arvustajaiks näeb „Oleviku“ juhtkirjanik kirjastajate kõrval eesti kirjanduse arengut takistavat ja häirivat, sest nad ei seisvat oma ülesande kõrgusel. Rünntes teravalt tolleaegseid arvustajaid ei taha artikli autor arvustuse osatähtsust kirjanduse arengus sugugi vähendada. Ta hindab arvustust väga kõrgelt kui vajalikku tegurit kirjanduse arengus ja kirjanduselusel, kuid ainult siis, kui see on õiglane, erapooletu, aus ja asjatundlik. Vastasel korral võivat arvustus kirjanduse arengusse vaid eitavat mõju avaldada.

„Pääle raamatu kirjutaja, kirjastaja ja ostja on veel keegi olemas, mille mõjudus kirjanduse kohta suur on. See mõjuv mees on kriitikus. Önn sellele kirjandusele, mis hõgarast ja tõdearmastavast kriitikast läbi käib! Öiglane kriitika teeb hääle kirjale teed rahva sekka, kuna ülekohtune ta jalad raudu paneb. — Kriitika ei tohi kirjanikku mitte maha suruda, vaid ta peab teda juhatama ja paremale tööle vaimustama!“

Kõige enam heidab „Oleviku“ juhtkirjanik eesti tolleaegsele arvustusele ette parteilikkust ja müüdarvust:

„Mõtleme siin veel selle pääle, et mitmetele Eesti poegadele, kelledest tõeste tublid kirjanikud saaksivad, erakondlikult takistusi tehakse, siis on asi seda viletsam. Pareilikud kriitkad on meie noorele kirjandusele väga palju kahju teinud. Mill nende mahalõhkumine lõpeb, on veel teadmata.“

Muidugi ei nõua artikli autor kriitikult ainult kiitust, vaid õiglast arvustust. Ainult kiituse mõttes arvustamise puhul hoiatab ta sakslaste eeskujule eest, kus kiitusega niisamapalju paha tehakse kui meil erakondliku vaimu tõttu ülekohtuse laimamisega. Iga raamatut, olgu see hea või halb, alati kiitev arvustus ei olevat muud midagi kui äraostetud arvustus.

Tolleaegset lehe arvustust ja tookordseid arvustajaid nimetatakse ka teiste ajalehtede poolt mitte just harva. „Olevik“ ei ole ainuke ajaleht, kes arvustajaid sagib.

Lõpuks peatub „Oleviku“ juhtkirjanik ka lugeja juures, kellele tal on põhjust kõige vähem etteheiteid teha. Ta ütleb: „Meie võime siin hea meelega tunnustada, et Eesti rahvas üleüldse õige hoolas lugeja rahvas on“. Juhtkirja autori arvates loetakse ja ostetakse küllalt palju raamatuid. Selle üle nuriseda ei saavat. Ainult viimasel ajal äraostetud raamatute ostmine tagurpidi. Selles olevat süüdi raamatute väärtustaseme langus, usalduse kadumine kirjanduse vastu, ülekohtuste arvustajate vastutustundetud kriitika ja lõpuks ajakirjandus. Olevat hakatud rahva laiemates hulkades raamatute asemel rohkem ajakirjandust lugema. Selle vastu võtab artikli autor järsult eitava seisukoha:

„Meie ajakirjandus ei tee mitte ükski oma parteilise oleku ja kritiseerimise läbi meie kirjandusele kahju, vaid ka seeläbi, et pääle tema enam palju raamatuid ei loetagi. Ajakirjandus ähvardab raamatulugemise jõuu nii ära neelada, et sellest enam palju üle ei jää. — Kellele peab siis raamatuid veel trükitama? Ommeti on tuumakate raamatute

lugemine hariduse alusmüüri panemine, kuna ajalehed majapidamise liikvate tarvituste eest muretsevad. Kelle väim tuumaka toiduga harjunud, see ei või ialgi ainult ajalehega leppida. Ta peab vahete vahel mõne uue teaduslise kirja oma silmaringi kodakondseks tegema. Kui tall see mitte võimalik ei ole, siis tunneb ta kõrbelist tühjust oma ligikonnas".

Kuigi „Oleviku“ juhtkirjanik lugejat rängalt ei süüdistata, leiab ta ometi, et ka lugemise suhtes meil kõik asjad korras ei ole. Ta väidab, et näiteks prantsuse ja inglise lugeja olevat palju enam arenenud ja palju innukam raamatute ostja kui eesti lugeja, eriti mis puutuvat headesse raamatutesse. Eriti kõrgelt hindab ta raamatute kinkimise kommet pühade ja tähtpäevade puhul, mis Prantsus- ja Inglismaal väga moes olevat.

Kui vähe eesti rahva juures just hea kirjanduse vastu huvi tuntakse, selle kohta toob „Oleviku“ juhtkirjanik mõned näited: „Nii on näituseks J. Hurti „Pildid isamaa sündinud asjust“ ostjate poolt nagu ära unustatud, kuna Martsoni „Mariettad“ ja „Voldemaria“ päevakorral seisavad. Kes kisendab, see on kuulda“. Samasugune olevat lugu ka nimekaima ärkamisaja proosakirjaniku J. Pärna teostega. Nad olevat väärtuslikud, kuid neil ei olevat kuigi suurt minekut, Neid ei loetavat ega ostetavat. „Sellest on näha, et meie tuumakal kirjandusel palju ostjaid ei ole. Suur tulu koolitamata inimesi ostab oma „kirjavara“ laatade pealt, kuna palju koolitatud eestlasi Eesti raamatuid ei ostagi“, ütleb artikli autor.

See on pilt, mille maalib „Oleviku“ juhtkirjanik eesti kirjanduselust poolsada aastat tagasi.

Lõpuks võtab ta oma seisukohad kokku 12 soovivaalduses, näidates teid, kuidas eesti kirjanduse käekäiku parandada. Toome need soovivaaldused siin täielikult ära, mida nad väärivad, olles õpetlikud ja huvitavad suures osas tänapäevalgi.

I Kirjanikule.

1. Kirjuta enese osavuse kasvatamisega õige palju, aga ära seda mitte kõike trükile saada.
2. Trükkimiseks kirjuta ainult seda, millest Sull võimalikult põhjalik teadus käes on, mida sa võimalikult täieste valitsesid, et Su töö küps saaks.
3. Tõlkimiseks võta ainult kõige kuulsamate kirjanikkude kõige paremad raamatud, aga ialgi seda, mis Sulle kätte juhtub ja mille häduse üle Sull mitte kõikumata kindlus käes ei ole.

II Kirjastajale.

1. Kirjasta ainult kõigiti häid raamatuid, et Su nimi ühegi halva kirja läbi rikutud ei saaks.
2. Ära trüki ühest raamatust mitte liiga palju eksemplaarisid, et Sa sunnitud ei saaks, neid odavalt ära müüma ja seega kirjastusturгу rikkuma.
3. Ära tee üheleegi hääle raamatule ühe uuega, mis temast märksa parem ei ole, mitte kahju (konkurentsi, võistlust).

III Kriitikusele.

1. Ole õige kohtumõistja. Erakondlik kiitus ja lautus olgu sull põlatud.
2. Kanna selle eest hoolt, et ükski häa raamat ilma kriitikata ei jää.
3. Kritisööri nii, et see lugijale uue raamatu himu ja kirjanikule tublima raamatu kirjutamise tahtmist sünnitab.

IV Ostjale.

1. Anna oma raha hää raamatu eest häämeelega välja. Selle eest ostad enesele vaimu toitu, mida sulle ka tarvis läheb.
2. Halva raamatu eest ära maksa kopikutki. Muidu teed enesele ja kirjandusele kahju.
3. Mureise selle eest, et laenuraamatu ja eraraamatukogusid võimalikult palju saaks asutatud. Igal haritud ja jõukal eestlasel peavad kõige paremad raamatud kapis olema.

Peab tunnustama tahestahtmata, et pilt, mille „Oleviku“ juhtkirjanik maalib eesti tolleaegsest kirjanduselust ja kirjandusest, on vägagi huvitav ja õpetlik, kuigi mõnes suhtes reljeefsuseta ja saamatult sõnastatud. See pilt muutub aga veel huvitavamaks, kui seda võrrelda eesti tänapäeva

kirjanduselu ja kirjanduspildiga. Võrdlus näitab, et need pildid on ühelt poolt üllatavalt sarnased, teiselt poolt samuti üllatavalt erinevad. Sarnasused piltides tulevad eesti rahva elu, kultuuri ja kirjanduse püsivatest ja staatilistest elementidest ja tegudest, mida aja ja edenemise seadused ei suuda nii kiiresti muuta. Erinevused esinevad aga neis tegurites, mis aja kuludes kiiresti muutuvad.

„Oleviku“ juhtkirjaniku sooviavaldused eesti kirjanduse olukorra parandamiseks puudutavad peamiselt neid eesti kirjanduse põhielemente ja tegureid, mis on püsivama ja staatilise iseloomuga ning mida aja-
hammas nii kiiresti ei muuda, mistõttu need sooviavaldused on rakedatavad mutatis mutandis tänapäevalgi eesti kirjanduselu tervendamise suunas. Kõik need „Oleviku“ juhtkirjaniku sooviavaldused ei ole kauge-
geltki ühe kaalu ja väärtusega. Kui nad näiteks kirjanikule tänapäeval on hoopis väheütlevad, siis seda enam märki tabavad on nad kirjastajale, arvustajale ja lugejale. Viimastele on need niisama õpetlikud kui 50 aastat tagasi.

(Järgneb)

J. Roos.

ÜHEST SUUREST ÜLESANDEST.

Prægusel murrangulisel hetkel, kus suurrahvaste egoistlik vallutamis-
tahe luurab uute maa-alade vägivaldse haaramise järele, tuuakse õilsaks
motiiviks sageli ette põhjendust — sel maa-alal on meie esivanemad kord
elanud aastasadade eest. Sel põhjusel, ja ainult sel põhjusel kuulub
nimetatud maa-ala vallutajale, kõnelemata sellest, mida tahab rahvas,
kes prægusel hetkel seda maad asustab. Jättes kõrvale igasuguse kriitika
selle põhimõtte üle üldiselt, on prægusel hetkel meil, eestlastel, küllal-
dast põhjust sügavamalt analüüsida, missugused sel taustal võiksid olla
meie nõuded ja missuguseid nõudeid meie rahvusele seab ette meie
asustuspaik.

Eesti sugu rahvaste ajalugu on ses suhtes olnud meie vastu ääre-
tult karm.

R. Indreko oma põhjalikus artiklis käesoleva ajakirja 1933. aasta nr. 5
veergudel (Eelajalooline soome-ugri rahvaste rinne läänes ja lõunas) on
meie rahva paiknemist ajaloolisel taustal põhjalikult valgustanud. Selle-
kohaselt meie rahvuspiir nooremal rauaajal, s. o. 9. sajandil
peale Kristuse sündimist, satub Ida-Eestis ühte umbes præguse riigi-
piiriga ja lõuna pool lõikab see osa prægust Läti ala ning mööda ranni-
kut ulatub Kuramaale välja, väikese ribana ka Väina jõe mööda ida
poole.

Pronksiaja lõpul jookseb aga meie rahvuspiir (s. o. 5. sajandil
enne Kristuse sündimist) otse mööda Väina jõe ümber præguse Moskva
kohani.

Kammkeramisel ajajärgul, s. o. umbes 2000 aastat enne Kr.
sündi jookseb aga meie rahvuspiir præguse Visla jõe joonelt kaugele
Kesk-Venemaale välja.

Käesoleva hetke rahvuspiir jookseb meil pea täielikult mööda
prægust riigipiiri.

Eelmainitud asjaolud sunnivad meid järeldama, et eesti sugu rahvad aastasadade ja tuhandete jooksul on oma asupaikadest järkjärgult surutud välja ja, nagu viimased ajaloolised dokumendid (ajajärk aastatest 1200 — praeguseni) seda näitavad — vägivaldselt.

Paljud eesti sugu rahvad on nende aastasadade jooksul lõplikult kadunud rahvaste kaardilt; liivlaste viimaste jäänuste hävinemist näeme meie oma silmegagi.

Ainsa eesti sugu hõimuna rindega lõunasse ja kagusse on püsinud eesti rahvas. Oma seljataguse, mis aga kahjuks asub üle Soome lahe põhjas, on ta kindlustanud soome rahva loomisega väljarändamise kaudu Eestist. Edaspidine väljarändamine sinna on aga võimatu, kuna mainitud maa on tihedasti asustatud.

Mida ütlevad meile need kuivad faktid?

R. Indreko ise oma eelmainitud artikli lõpus arvab kokkuvõetult, et nagu meie poliitika laiemas mõttes ja kultuurpoliitika näitavad, on eesti rahvas liiga humaanne ja ühtlasi loid, kes tahab olla õiglane ja heatahtlik, samal ajal kui teine tema kulul oma huve rahuldab. Eestlane ei usu, või õigemini, ei viitsi uskuda võõrastest halba, samal ajal kui teised rahvused õõnestavad mitmest küljest tema jalgealust. Ühtlasi näib, et seltskond veeretab oma mured poliitikategelastele ja viimased, kes ei taha segada end väljapoole ametlikku asjaajamist, loodavad seltskonnale. Meie ei tohi aga olla ühepäevainimesed, sest järeltulev põlv määrgib sel juhul kord samuti ka meieaegse kui endise rahvuspiiri ajaloosse üsna tiheda joonega.

Lugupeetav teadlane on nende sõnadega puudutanud küsimuse psühholoogilist külge. On tõsi, et meie soontes voolab liiga palju humanisust, õiglust ja heatahtlust teiste rahvaste vastu ka siis, kui nad meie jalgealust õõnestavad. Ja on ääretult tõsi, et meie seltskond liiga loodab võimule ka siis, kui võim loodab sama seltskonnalt. Kuid kõik see ei muuda tõsiasju, ja apelleerimine lootustele ja loidusele ei saa meile tuua praktilist kasu sõrmeküüne väärki, kui meie raudse järjekindlusega omaks peame ja oleme sunnitud võtma tõsiasja, et meil, eestlastel, ei ole enam võimalust taganeda mitte kuhugi. Meie eluruum on piiratud meie geograafilise asendiga. Ja kui see nii, siis on ainsaks järelduseks — eesti rahvas viimase lõuna poole paiknenud eesti sugu rahvana peab ja on sunnitud vastu võtma lahingu nendega, kes tema peale suruvad, ja läbi viima selle lahingu, mis on eesti rahva ja eesti sugu hõimude elu, au ja väarikuse küsimus.

See lahing on aga meile kaitselahinguks. Rünmata ei ole meil kedagi, pealegi on alati ajaloo vältel rünnatud meid. Meie ei vaja praegu uusi maid ja uusi meresid. Meie oleme täiesti rahul selle maalaga, mis meil praegu on, ja siit ei tohi ja ei saa meie taganeda sammugi.

Tegelikult on meie rahvuslik kaitselahing spontaanselt alanud talurahva vabanemisega. Ärkamisaja tegelased on siin teinud suure ja ütle-mata avväärse töö. Eesti riikluse loomine ja Eesti iseseisvuse taassünd on selle lahingu üheks võidukaks tagajärjeks. Kuid kõik see on vaid suure asja algus. Kõik see on vaid algorganisatsiooni loomiseks, mille

viimistlemine ja tegeliku lahingu löömine on praeguse sugupõlve eluliseks missiooniks. Meie peame looma v a b a, t ö ö k a, j ö u k a, t u g e v a ja ainult enesekindla rahva. Selleks peame rakendama eesti rahva kogujõu. Peame looma tugevad kaadrid. Unistusliku loosungi — ela ise ja lase ka teistel elada — peame vahetama uuesti ärkamisaja loosungiga: ainult ise oled mees. Sõprade lugemiseks ei vaja meie praegu oma sõrmi töökatel kätel, sest seda teadsid ka meie esivanemad siis, kui neil käed olid raiatud ja sõrmi lugemiseks polnud, et sõpru otsida rahvuse saatuse küsimustes on mõttetu.

K. Särgava.

PUUDUSI KOOLIREFORMIS.

Praegusel ajal nõutakse igal alal ratsionaliseerimist. See maksab ka hariduse ning kasvatuse kohta. Eriti tuleb seda rõhutada meie kui väikerahva juures, kus ei tohi ka väiksemat energiat osa asjatult kulutada. Tuleb iga samm suunata nii, et tegevus oleks produktiivne, et me minimaalse jõukulutusega saavutaksime maksimumi. See maksimum on meil, väikerahval, tarvis selleks, et me kuski teistele rahvastele alla ei jääks, et me kõikjal oma riigis peremehe seisukorras saaksime olla just oma oskusega, asjatundmisega, õige talitamisega, aga mitte ei loodaks nii palju oma võimule, nagu seda näeme mõnes suurriigis. Meie peame oma majanduse ja teised seisukohad eestlastele võitma eeskätt oma tublidusega. Sellelt seisukohalt tuleb läbi kaaluda meie koolikorraldus, õppekavad ja kasvatuslikud võtted. Õppekavadest tuleb kõrvaldada kõik üleliigne, mis sinna on sattunud ainult fassaadi pärast ja iga väiksema asja juures tuleb seada üles küsimus, mida see annab õpilasele, kuidas see teda teeb tublimaks. See ei käi mitte ainult alg-, kesk- ja kõrgema astme kooli kohta, vaid ka ülikoolides peaks asja ratsionaalselt võtma.

Ei saa öelda, et meie viimases koolikorralduse murdmises oleks välja mindud ratsionaliseerimise tarbest. Selle tagajärjel ongi üles tõusnud uus muutmise küsimus, kuigi realkooli asutamise progümnaasiumi kõrvale on koolikorraldus enam-vähem talutavaks saanud.

Viimasel ajal on nurisetud meie liiga pika kooliaja üle kuni ülikoolini. Vene ajal oli see 10 aastat, meil kujunes 11-aastane kool, nüüd on see 12 aastale tõstetud. Sellest on eitavalt kõneldud riigi kulude tõusu puhul; tänava tuleb igas gümnaasiumis üks klass juurde, mille tõttu ka kulud tõusevad vastavalt. Kuid ka vanemad peavad oma lapsi laskma aasta rohkem koolis käia, mis nende koormust suurendab ja selle kaudu tervet rahvamajandust. Muidugi, kui sellela ei saaks, poleks midagi parata, kuid näib, et pikenduses polegi tarvidust. Meie senised ülikooli lõpetajad on ju kõik kas veneaegsest 10-aastasest või meie 11-aastasest koolist ülikooli läinud, ja nende hulgast on tõusnud tublisid töö- ja teadusemehi, isegi väga tublisid. Ometi olid meie koolid 10—15 aastat tagasi palju halvemini varustatud raamatute, muude õppeabinõude ja

isegi õpetajate poolest, ajadki olid rahutud, segasid sõja järelmõjud, polnud läbi viidud õpilaste selektsiooni jne. Nii peaks 11-aastane kool praegu meie tarbeid küll täitma, kui seda aega kaalutult tarvitada ning õpetust korraldada.

Omajal ajal nurises ülikool ja nuriseb vist praegugi, et õpilased ei olevat küllalt ette valmistatud. Kuid millal on järgmine kooliaste eel-misega rahul olnud meil või mujal? Võib kindel olla, et nurisemised jäävad püsima ka 12-aastase kooli puhul!

Oluline põhjendus toodi ette, et õpilasel olnud raske 11-aastasest koolis, ta olnud liiga koormatud. See vahest oli õige vähemandekate õpilaste kohta, aga ülikool ju ei pidanud olemagi andekavade jaoks. Kuid põhiliselt: meie koolikorralduse eesmärgiks ei või olla teha inimestest entsüklopeedaid. Meie eesmärgiks saab olla ainult teatud norm, mis on hädavajalik faktilise materjalina elu mõistmiseks, arenemine — see sõna näib olevat küll põlu all mõnedes pedagoogilistes ringkondades — ja oma mõtteid väljendada, teadmisi täiendada ja küsimusi lahendada, mis elu ette seab.

On kaevatud, et gümnaasiumide lõpetajad ei oskavat ülikoolis tööd teha ja kaotavad selle tagajärjel palju aega asjatult, enne kui tööga harjutakse. Gümnaasium pidavat selle oskuse andma. Et harjutada ülikooli meetoditega õpilast, peaks gümnaasium nende meetoditega ka töötama pikemat aega, sest sõnalistest üldseletustest vaevalt piisaks. Aga igal kooliastmel on ju ikka oma meetodid ja ülikool peaks ise vastava meetodi õpilasele andma ja õieti sellega algama oma tööd kas või eri õpetaja kaudu, kui seda teisiti pole võimalik korraldada.

Üks pahe näib veel olevat praegusel gümnaasiumil. Kolmas õppekontsenter on eelmisele liiga lähedal, arenemisvahel on liiga väike. Selle tõttu mõnede ainete õppimine uues kontsentris tundub igav ja kasvatab ainult apaatiat.

Eksamid, umbusk eelmise kooliastme vastu ja tema töö mittetunnustamine on praeguse koolikorralduse iseloomustavamaid nähtusi. Muidugi ei saa eksamite vastu põhimõtteliselt olla, kui nendega ei liialdata ja kui nad on mõne aine kordamisega ühenduses, milleks on õpilasele aega antud, kuid vaevalt saavutatakse nendega eesmärk, kui tahetakse nendega selgusele jõuda näiteks ülikooli sisseastumisel, kas inimene on küllalt andekas, püsiv töös ning igati sobiv ülikooli tööle. Kui oleks usaldust gümnaasiumi vastu, siis võiks ju sealt saada vastavad andmed, mis on kogutud kolme aasta kestel, ja usaldada soovitusi, mis käivad paremate õpilaste kohta, siis jääks see eksamite-laad vähem rahvarikkaks, jääks ära õpilaste närvipinge ja süvine töö eksamite valmistamise ajal. On ju teada, et suurem osa ülikooli minejatest jookseb terve suve tunniandjate vahet ja trennib ennast eksamite vastu. Kõneldakse, et keegi eksaminand olevat 1500 (loe: tuhat viissada!) ülesannet matemaatikast lahendanud enne eksamile minekut. Nii võib vastavalt dresseeritud vähem andekas õpilane jätta võistlusel ülikooli ukse taha andekama, kui sel polnud võimalik ennast mõnesugustel põhjustel (näit. rahapuudusel) trennida.

Ratsionaalsemalt saaks võib-olla asja lahendada nii, et paremale gümnaasiumilõpetajale kirjutatakse tunnistusele vastav märkus, et ta võib ülikooli astuda väljaspool võistlust. Et selle märkusega ei liialdataks, võiks anda igale koolile vastav norm, mitmele õpilasele ta võib anda soovitus. Seesuguse märkuse taotlemine sunniks õpilasi korralikule tööle gümnaasiumis, ja tasuks oleks kindlustunne ja vaba suvi enne ülikooli astumist. Siis võiks värske jõuga sügisel ülikooli tööle asuda ja poleks puhkust tarvis eksamipingutuste järele.

Kui nüüd tõepoolest jõutakse kaalumisel otsusele, et tuleb muuta meie kool tagasi 11-aastaseks, siis oleks vist küll kõige otstarbekam endine korraldus: pärast algkooli korraldatakse 5-aastane kool, nagu see meil oli, vastu võetakse kaheksa komplekt õpilasi (kaks klassi), kes siis teise õppeaasta lõpul jaotatakse gümnaasiumi minejateks ja nendeks, kes lähevad mõnda kutsekooli või ellu nagu praegused realkooli lõpetajad. Elluminejatele korraldatakse veel üheaastane kokkuvõtlik kursus elu tarvis. See lahkumineks satuks siis ühte lapse murdeajaga ja oleks ka psühholoogiliselt põhjendatud.

Kutsekoolide õpilastele on ette heidetud nende soovi edasi õppida. Kuigi kutsekool on eeskätt elule ettevalmistamiseks, nagu gümnaasium ülikoolile, ei saa sellegipärast veel õpilast tingimata sundida seda määratud sihti jälgima. Siin võivad aastate jooksul selgida vead valitud sihis või ilmuda sundivad asjaolud, mis viivad teisele teele. Peale selle on lapsevanemal tarvis teada, et teatud kooli valikuga ta pole oma lapsele veel teed kinni pannud, ta valib ainult antud momendil endale parima ning vastuvõetavama tee. Kui tahetakse kutsekooli väärtust tõsta rahva silmis, siis peab temale just rohkem vabadusi ja õigusi, vahest ka eesõigusi andma. Alles siis tõuseb lugupidamine temast ja väheneb tung üldhariduse järele. Kunstlikud pidurid ei anna kunagi soovitud tagajärgi.

Unustusse jäänud ala meie hariduskorralduses on järelikool. Seda on tarvis algkooli lõpetanule, kuid veel enam neile, kes poolelt teelt on välja astunud. Algkooli lõpetanud noored on saanud koolist teatud oskused ja ka teadmised. Neid peaks edasi arendatama ja just nende juures, kes ei astu kuhugi õpiringi ega tegele midu raamatutega. Viimaseidki tuleks juhtida süstemaatilise lugemise juurde.

Kuidas seda teha? Kulude kartusel vist esialgsete ministeeriumi kavade läbiviimist pole loota, kuid midagi peaks siin siiski tegema. Näib, et praegu oleks ainsaks võimaluseks viia need noored süstemaatilisele lugemisele. Tuleks valida teatud hulk ilukirjanduslikke ja populaarteaduslikke raamatuid, varustada need tööjuhatusetega, nagu teeb seda Kodukeskkool juba hulk aastaid, teha nende raamatute lugemine sunduslikuks ja panna õpilased kas lähemas koolis või vastava instruktoriga juures aru andma sellest tööst. Kui võtta iga talvekuu kohta ükski populaarteaduslik raamat, siis tuleks aastas 6—7 raamatut, peale selle veel paar ilukirjanduslikku teost. Kui pikendada siis see aeg kolmele aastale, saaks juba 20—30 raamatut läbi, mis peaks andma küllaldase harjumise lugemiseks ja ühtlasi viiks ka kasvatuse alal õpilast edasi. See seoks ka endisi õpilasi enam kooliga ja sunniks välja tulema oma urkast ka neid, kes midu teistest eemale hoiduvad.

Kui ilukirjanduslikke töid saaks otsekohe valida, siis populaarteaduslikkude raamatute küsimus on pahem. Neid tuleks vist suurelt osalt kirjutada. Raamatud peaksid olema õige mitmekesised. Nad peaksid haarama kõiki alasid: füüsikat, keemiat, ajalugu, maadeteadust, põllutööd, aiatööd, kalandust, kanapidamist, käsitööde kõiki alasid jne. Nende hulgast siis valiks iga õpilane sügisel instruktori kaasabil vastava seeria talveks ja asuks nende läbitöötamisele. Kui õpilane on kolm aastat töötanud, võiks talle anda vastav tunnistus, mis võiks talle elus olla juba tubliks soovitusel. — Kui siia lisada veel mõned õpilaste kokkutulekud, mõned ühised arutused ja ettevõtted, siis oleks järelkool esialgselt teostatud. Hiljem võiks asja veel täiendada, kus puudused ilmnevad. Kuluna figureeriks instruktori palk ja vahest teatud laen, mis läheks raamatute väljaandmisele ja tööjuhataste kirjutamisele ning trükkimisele. Üldse ei tohiks aga rahaküsimus siin takistuseks olla, sest väikerahva peatugevus on ikkagi kultuuris ja eriti rahvahariduses. Kõrgemat kooli võib ennem kokku tõmmata.

A. Puidu.

SISEPOLIITILINE RINGVADE

VALDADE REFORM.

Valdade reformi mõte, mis päevakorrale kerkis juba Asutava Kogu päevil, sai lõplikult teoks alles käesoleva aasta alul. S. a. l. aprillist jõustunud valdade ümberkorraldamise kava kohaselt loodi senise 365 valla asemel 248 valda ja kõik senised vallaomavalitsused ja ka nende organid — vallavolikogud, vallavalitsused ja revisjonikomisjonid lõpetasid 31. märtsil s. a. oma tegevuse. Vallavolikogude ja vallavalitsuste ülesanded pandi siseministri poolt määratud vallavanemaile ja vallavanema abidele kuni vallavolikogude järjekordsete valimisteni, mis teostuvad käesoleva aasta lõpul. Siseministri otsusega määrati l. aprillist ametisse 248 vallavanemat ja 648 vallavanema abi, kusjuures vallavanema abide arv on kohati suurem, kui seda tingib vastava valla elanike arv. Hiljem vähendatakse vallavanema abide arv vastavaks valla elanike arvule.

Vastavalt ümberkorraldatud valdadele asutati l. aprillist s. a. igasse valda samanimeline vallakohus, kelle tööpiirkond ühtub valla piiridega. Uute vallakohtute koosseisude valimised viisid läbi uued vallavalitsused vallavolikogude ülesannetes, kusjuures uute vallakohtute koosseisud kinnitati ringkonnakohtute poolt.

Valdade reformi eesmärgiks oli luua elujõulised omavalitsusüksused, kes suudaksid majanduslikult kanda oma elanikkonna kultuurilisi, sotsiaalseid ja ühiselulisi vajadusi. Kui 1935. aastal koostati siseministeeriumis valdade ümberkorraldamise kava, siis majanduslikult elujõulise administratiivüksuse loomiseks valla elanikkonna alammääraks nähti ette 2000 inimest. Ainult saartel ja erilistes looduslikes tingimustes asetsevais kohtades võis üksikute eranditena kujundada valdu ka vähema elanike arvuga. Kava viimistlemisel töötasid aktiivselt kaasa ülikooli õppejõud ning Statistika Keskbüroo ja Konjunktuurinstituudi eriteadlased, kusjuures vallapiiride määratlemisel peeti silmas kohapealseid majanduslikke ja kultuurilisi olusid — majanduslikke ja tööstuslikke keskusi, teede- ja koolivõrku, looduslikke

eeldusi ja tuleviku arenemisvõimalusi. Selliselt väljatöötatud kava esitati seisukohavõtmiseks maakonna- ja vallaomavalitsustele, viimistleti siis lõplikult ministeeriumi poolt, kusjuures ära kuulati kohalike organisatsioonide, delegatsioonide ja eraisikute eriarvamised ja esitati 7. oktoobril 1938 Vabariigi Valitsusele. Samal päeval kirjutas valdade ümberkorraldamise otsusele alla ka Vabariigi President. Seega oli lõplikult otsustatud küsimus, mis omal ajal näis jäävat teostamatuks tulevikuunistuseks.

Uus reform valmistas tuska nii mõnelegi lokaalpatrioodile ja valla võimukandjale, sest mõnel pool oli üpris raske vahetada vallavanema au ja aujärge vallavanema abi vähe tähelepanuääratava tiitli vastu. Sellepärast on inimlikult arusaadav ka rohkearvuliste delegatsioonide väsimatu rühkimine Toompea nõlvakule. Kuid lõppude lõpuks saadi siiski üle kõigist komistuskividest. Ja valdade reform jõustus.

Pidades silmas tõsiasja, et endised vallad olid rajatud esijärjekorras vaid mõisade mõjuvõimu, asukohtade ja teokohuslaste arvu huvides, praeguste valdade kujundamisel olid aga määravaks teguriks kaasaegsed kultuurilised, majanduslikud, tehnilised ja poliitilised olud — muutub arusaadavaks, et kehtima hakanud valdade reform on põhiseaduse reformi kõrval ulatuslikumaid reforme meie omariikluse kestel. Ja selle reformi tähtsust suudetakse täies valguses hinnata alles aastakümnete pärast.

Juh. Vd.

RIIGIKOGU TÖÖVÄLJALT.

Riigikogule esitatud Vallavolikogude valimisseaduse võttis Riigivolikogu üldkomisjon oma tavaliste harjumuste kohaselt vastu Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul, tehes vaid vähemaid redaktsioonilisi parandusi. Kuigi komisjonis kerkis üles proportsionaalse valimisviisi sissetoomise mõte, jäeti see kõrvale komisjoni enamiku soovil. Riigivolikogu pleenum asus Vallavolikogude valimisseaduse esimesele lugemisele 4. aprillil s. a. ja juba järgmisel päeval võeti seadus vastu lõpphääletamisel. Ent vaatamata sellisele töötempole tekkisid seaduse arutamisel elavad vaidlused. Sõnavõtjate (rvlk. J. Kokk jt.) poolt toodi ette, et seaduse eelnõu järgi kujunevad omavalitsuste organite — maavanema, vallavanema ja vallavolikogu — võimuvahekorrad ebaühtlaseks. — Maavanem ja vallavanem muutuvad tugevaks ja vallavolikogud jäävad nõrgaks. Omavalitsuste sõltuvus keskvõimust muutub sedavõrd suureks, et omavalitsus autonoomse üksusena kuigi suurel määral arvesse ei tule. Ka üksikud rahvarinde esindajad (rvlk. R. Riives) polnud rahul sellega, et maavanematele ja vallavanematele antakse liiga suured võimupiirid. Rvlk. R. Riives rõhutas ühtlasi ka tugevama valve vajadust valimiskastide juures, pidades tarvilikuks, et valvest võtaksid osa ka kandidaatide nimekirjade esindajad.

Vaidlustel äratas tähelepanu, et Riigivolikogu vähemiku esindajate poolt (rvlk. Vain, Penno, Peedok) sooviti seaduseelnõu muuta selles mõttes, et iga vald moodustaks vaid ühe valimisringkonna, kuna seaduseelnõus ettenähtud 1—5 valimisringkonda kergitavad teravalt päevakorra lokaalsed huvid ja loovad olukorra, kus iga küla võib hakata ajama oma kildkonnapoliitikat. Rahvarindesse kuuluv rvkl. R. Riives aga pidas valimispiirkondade suurendamist tarvilikuks selles mõttes, et „vallavanemad ei saaks teha igasuguseid kombinatsioone“. Eelnõu arvustajatele vastates rõhutas siseminister, et omavalitsus saab olla autonoomsem seal, kus rahvas on rikkam ja riik suurem. Meie oludes aga riigivalitsus, keskvalitsus ja omavalitsus kohapeal ei tohi olla võitlevateks poolteks.

Arvestajate poolt esitati eelnõu arutamisel ka rida parandusettepanekuid, mis aga enamikus tagasi lükati. Riigivolikogu poolt vastuvõetud Vallavolikogude valimisseadus pole puhtakujuline isikuvalimise süsteem, nagu seda on Riigivolikogu valimisseadus, vaid on segasüsteem, mis on küll rajatud isikuvalimise põhimõttele, kuid sisaldab ühtlasi ka kandidaatide nimekirju, milline moodus teda lähendab proportsionaalsele valimisviisile. Vald oma administratiivpiires ei kujunda valimisringkonda, vaid jagatakse maavanema poolt vallavalitsuse ettepanekul 1—5 valimisringkonnaks.

Kui Vallavolikogude valimisseaduse arutamine kujunes Riigivolikogus võrdlemisi elavaks, siis veel elevusrikkamaks kujunesid vaidlused

Linnavolikogude valimisseaduse

ümber. Siin koondus mõtteavalduste raskuspunkt põhimõttelisele küsimusele, kas proportsionaalne või enamusvalimise süsteem. Küsimuse ümber kerkiv vaidluste elevus on seda tähelepanuäratavam, et uue linnaseaduse järgi volikogu pole enam see tooniandev deemon linna juhtimispoliitika teostamisel kui lähemas minevikus. Nii võib uue linnaseaduse järgi linnavalitsus panna seisma volikogu otsuste täitmise, piirata volikogu tegevust rahaliste küsimuste otsustamisel, apelleerida tarvitud korral keskvalitsuse poole jne. Ent vaatamata sellele tõsiasjale löödi Linnavolikogude valimisseaduse ümber sedavõrd hoogsaid sõnalahinguid, nagu oleks tegemist otsustava kaalukcelega linnaomavalitsuse organite võimuahekordade vaagimisel. Sellejuures äratas tähelepanu, et proportsionaalse valimissüsteemi pooldajateks olid Riigivolikogu vähemiku esindajate kõrval ka üksikud rahvarindesse kuuluvad linnade esindajad.

Proportsionaalse valimissüsteemi peamise hüvena kriipsutati alla, et see süsteem võimaldab sissepääsu linnavolikogusse kõigi sotsiaalsete kihtide esindajail, milline asjaolu aitab kindlustada linnaasjade stabiilset ja ühiskondlikult õiglast juhtimist. Enamusvalimise peapuudusena toodi ette, et selle valimisviisi juures jäävad volikogude koosseisudest välja sotsiaalsed vähemuskihid, kes majandusringkondadena etendavad maksukoormise kandmisel sageli tooniandvat osa. Ühtlasi juhiti tähelepanu võimalusele, et enamusvalimise süsteem loob eeldused, et aktiivne ja hästi organiseeritud vähemik võib valimistel kindlustada endale otsustava enamuse linnavolikogu koosseisus, mille tulemusena teised sotsiaalsed kihid ei saa üldse kaasa kõnelda linnaasjade otsustamisel. Säärane olukord aga avab ukсед ja aknad sotsiaalsele ebaõiglusele. Rvk. Gustavson sõandas isegi ennustada, et enamusvalimine võimaldab Kuressaare 500 sakslasel ja kadakal end tooniandvana maksmata 2500 enamusrahvusesse kuuluva hääleõigusliku kodaniku juures ja linnavolikokku viia „kui mitte 100%, siis vähemalt 80% vähemusrahvuse esindajaid“.

Enamusvalimise põhimõtte pooldajad jälle toonitasid omalt poolt, et eelnõus läbiviidud enamusvalimise printsip võimaldab kodanikul oma tahet avaldada ja oma häält anda sellele, keda ta tahab näha linnavolikogus, kuna proportsionaalne valimine võimaldab volikogusse pääseda ka teistel ja kolmandatel isikutel, kellele valija ei tahtnud oma häält anda. Proportsionaalne valimisviis võimaldavat ka liiga pisikeste rühmituste tekkimist, mis takistavat volikogu tööd.

Kõigi nende hoogsate sõnavõtude ja kirgliku argumentatsiooni juures aga jäi püsima mulje (eriti kui võtta arvesse linnavolikogu kui võimuorgani vähendatud osatähtsust uues linnaseaduses), et mõnedki vaidlevate poolte argumentidest olid liiga otsitud ja tõeline põhjus, mille nimel käis piikidemurdmine valimissüsteemide ümber, peitub hoopis mujal ja nimelt asjaolus, et proportsionaalne valimisviis või-

maldab poliitiliste rühmade tekkimist, millist organiseerimismoodust peetakse juhtival pool praeguses olukorras veel liiga varajaseks.

Mis aga Linnavolikogude valimisseaduse arutamisel erilist tähelepanu äratas, oli nähe, et Riigivolikogu töekspidamised küsimuse otsustamisel kõikusid kõrkjatena tuules.

Riigivolikogu ennelõunasel koosolekul 19. apr. s. a. võttis Riigivolikogu 1. lugemisel vastu Linnavolikogude valimisseaduse üldkomisjoni poolt esitatud kujul, pooldades seega enamusvalimise põhimõtet. Samal päeval pärast lõunat teeb rykl. J. Kokk ettepaneku, võtta § 1 vastu järgmiselt: linnavolikogu valimiseks moodustab iga linn oma administratiivpiirides ühe valimisringkonna. Sellejuures kriipsutab ettepanekute gija oma sõnavõtus erilisel alla, et ettepaneku poolt hääletavad Riigivolikogu liikmed, kes pooldavad proportsionaalse valimisviisi sisseviimist Linnavolikogude valimisseadusse. Kahekordsel hääletamisel seisti üllatava tõsiasja ees, et Riigivolikogu võttis vastu J. Koka ettepaneku. Seega pooldas Riigivolikogu seaduse 2. lugemisel proportsionalset valimissüsteemi. Kui aga seadus tuli kolmandale lugemisele 26. aprillil s. a., siis võeti Riigivolikogu poolt vastu nn. limiteeritud või piiratud enamusvalimise süsteem, mis võimaldab ühe neljandiku volinike kohadest eraldada vähemuste tarvis. Seega on Riigivolikogu poolt 3. lugemisel vastu võetud Linnavolikogude valimisseadus kompromiss proportsionaalse ja enamusvalimise süsteemide vahel. Kompromiss-põhimõtte esilekerkimist põhjustasid nähtavasti majandusringkondade (majaomanikkude ja kaupmeeste organisatsioonide) ülemaaliselt eitavad seisukohavõtnud enamusvalimise süsteemi suhtes.

Juh. Vd.

RIIGIKAITSE SEADUSED JA KORRALDUSED.

Riigivolikogu istungjärgu lõpule vajutas aga erilise pitseri pinev rahvusvaheline olukord, mis sundis sügiseks edasi lükkama mitmed seaduseelnõud ja vastu võtma uued seadused, mis aitavad koondada meie rahvuslikke jõureserve oma rahvusliku olemasolu ja riigi kaitseks. 3. aprillil Vabariigi Valitsus võttis vastu riigikaitsemaksu seaduse eelnõu ja otsustas selle esitada Riigikogule.

Selle seadusega tõstetakse otsemaksusid 10 prots. võrra, millest loodetakse tulu riigikaitse fondi 3,6 milj. krooni aastas. Ühtlasi teostatakse riigikaitse programm, mis näeb ette relvastuskuludeks 26 milj. krooni, kümne aasta asemel viie aastaga.

Riigikaitsemaksu seadusele järgnes Tagavarade soetamise seadus, mis 20. apr. esitati Vabariigi Valitsuse poolt Riigikogule. Seadus annab Vab. Valitsusele õiguse korraldada vajaliste tarbeainete soetamist ja hoidmist ning müügikorda, kohustades kaubanduslikke ja tööstuslikke ettevõtteid soetama ja hoidma vajalisi toor- ja tarbeaineid jooksvaiks või puutumatuiks tagavaradeks. Seadusega avaneb Vabariigi Valitsus võimalus ka hindade taseme ja läbimüükide reguleerimiseks.

Tagavarade soetamise seadusele järgnes siseministri poolt 21. aprillil kodanliku õhukaitse määrus, millega kodanlik õhukaitse tehakse sunduslikuks üle 3000 elanikuga linnades, raudteedest mitte kaugemal kui 5 km asetsevates suurtööstuste keskustes ja kõigis suuremais eraasutistes ja ettevõtetes.

11. mail peetud Vabariigi Valitsuse koosolekul otsustati lubada majandusministril teha Riigikaitse fondi seaduse alusel siselaenu kuni 7. milj. krooni, et kiirendada riigikaitsevahendite kavade täitmist. Samal päeval peetud koosolekul teatasid Tallinna erapankade esindajad, et nad ostavad ära riigi võlakirjad 7. milj. kr. ulatuses. Seega realiseeriti riigikaitse otstarbeks tehtud sisemine laen kiirendatud korras.

Kõigi nende erakordsete väljaminekute tõttu lükatakse edasi mitmed majanduskavad, nagu krediituru ümberkorraldamine, ehitusfondi aktsiooni teostamine, osaliselt ka elektrifitseerimise suure kava teostamine ja kavatsetud suurema sise-laenu tegemine. Ühes sellega lükatakse edasi riigiasutiste ja ettevõtete mitte-hädavajalised ehitused ja investeerimised, et rahaturu seisukorras ei tekiks soovimatut pinget ega häireid.

Nii Riigikaitsemaksu kui Tarbeainete tagavarade soetamise seadus võeti rahvaesinduse poolt vastu kiirendatud korras. Sellejuures äratas tähelepanu, et rahvaesindajate ridades ei leidunud ainustki isikut, kes oleks eitavale seisukohale asunud seaduseelnõude sisulise mõtte suhtes, vaid siin leidsid ühise keele nn. opositsiooni esindajad ja rahvarinde mehed, pidades endastmõistetavaks vajaduseks ohvri toomist rahvusliku iseolemise ja vabaduse kaitseks. Oli otse liigutav kuulata, kui tööliiskonna esindaja kinnitas Riigivolikogu koosolekul 18. aprillil:

„Meie tunnistame õigust oma vabadusele, inimese õigust vabadusele ja rahva õigust vabadusele ning meie tunnistame ka oma riiklust. Eesti tööliste keskel on domineeriv see äratundmine, et siin on midagi kaitsta. Seda näitab meile 20 aastat iseseisvust, ning peame tunnistama seda tõe, et ilma iseseisvusega oleks Eesti kultuuriline ja sotsiaalne elu viletsam ja halvem olnud kui praegu.“ Samuti jättis sügava mulje, kui hallpäine poliitika-tegelane ja Riigikogu vähemiku juht rõhutas rahvaesinduse kõnetoolilt:

„Tuleb teha ettevalmistusi moraalseks mobilisatsiooniks ja siin ei tohi jääda mõtlema. Rahvusliku ühisrindede loomine riigikaitse ja rahvusliku julgeoleku huvides ja otstarbeks on möödapääsmatu ja ühtlasi kiirem ülesanne. Ilma mingi erandita võime ütelda, et ka need, kes on praegusele režiimile vastu, on valmis rakenduma tõsiselt tööle mitte ainult riigikaitse, vaid ka välispoliitika alal.“ See veendunud kinnitus tundus usutavana kui hääli eesti rahva südamest.

Sisepoliitiliselt ulatuslikuma tähtsusega seaduseelnõuna kerkis Riigikogu 3. istungjärgu lõpul päevakorrale

Riigi julgeoleku ja avaliku korra seadus,

mis pidi asendama sügisel lõppevat Kaitseisukorra seadust ja viima meid sisepoliitiliselt normaaloludesse.

Oma sisuliselt küljelt meenutab Riigi julgeoleku ja avaliku korra seadus õige suurel määral Kaitseisukorra seadust, mis kehtinud meil üle viie aasta. Paljud normid tunduvad eelnõu pealiskaudsemal vaatllemisel lihtsalt ülekantuna Kaitseisukorra seadusest uue eelnõu raamidesse, nagu normid trükitoodete registreerimise, ühingute ja liitude registreerimise, avaliku ettekannete korraldamise, kodanike väljasaatmise õiguse ja posti, telegraafi, telefoni, raadio või mõne muu sidevahendi abil peetava läbikäimise kontrollimise õiguse kohta. Silmatorkavam vahe seisneb vaid selles, et kui Kaitseisukorra seaduse järgi kodanike tegevusvabadust reguleerivate normide rakendamine kuulus peamiselt sisekaitseülema võimupiiridesse, siis Riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduse järgi on küsimusi otsustavaks võimuks siseminister. Uues seaduseelnõus on kohati kärbitud politsei võimupiire. Kui Kaitseisukorra seaduse järgi võivad politseivõimud riigi julgeoleku ja avaliku korra suhtes kahtlusalust kodanikku kinni pidada kuni 2 nädalat, siis Riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduse järgi võib politsei kodanikku kinni pidada kuni 72 tundi.

Milles aga seisneb Riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduse peamine erinevus Kaitseseisukorra seadusest, on asjaolu, et Riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduse järgi on kõik administratiivvõimude samud allutatud kohtu kontrollile. Seda võimalust aga Kaitseseisukorra seadus ette ei näe.

Riigikogule esitatud Riigi julgeoleku ja avaliku korra seaduseelnõu arutamine katkestati Riigivolikogu komisjoni poolt ja lükati edasi sügiseks. Arvestades eelnõu sisulist ilmet on tõenäoline, et eelnõu arutamise katkestamise ja sügiseks edasilükkamise põhjuseks polenud mitte nii palju välispoliitiliselt pinev õhkkond ja Riigivolikogu suur töökoormis kui eelnõu sisuline ilme.

Rahvaesinduse 3. istungjärgu lõpul äratas Riigivolikogu liikmete poolt üles-tõstetud küsimustest laiemat tähelepanu rvkl. L. Metslangi sõnavõtt, milles viimase poolt ette toodi

Majandusministeeriumi kõrgemate ametnike vahekorrad eraäridega.

Rvkl. Metslang väitis, et grupp kõrgemaid ametnikke, kelle hulgas on ka riikliku viljamonopoli juhataja, on teatud vahekorras ühe speditsooniäriaga.

Sellele vastas majandusminister L. Sepp, et enne tema ametisse astumist „oli üks kõrgem majandusministeeriumi ametnik speditsoonifirma Estonia Hansa osanikuks astunud. Tegin talle korralduse, et ta tähendatud ettevõttega oma vahekorra likvideeriks ja oma osa ära müüks. Peale selle on tähendatud firmas tegev veel vabateenija, kes on üle tulnud mujalt ministeeriumi. Niipea kui tema vabateenijast peaks üle tulema ametnike koosseisu, peab ta oma vahekorra speditsooniäriaga viibimata lõpetama“.

Küsimuse juurde tuli majandusminister veel kord tagasi 2. mail peetud Riigivolikogu koosolekul ja teatas, et tema on teinud vahepeal korralduse, et ka ajutised ministeeriumi töäjõud peavad oma osaniku-vahekorrad äridega lõpetama. „Peale selle olen ringkirjaga riiklike aktsiaseltside juhatustele teinud ülesandeks juhul, kui nende juhatuseliikmed ühes või teises eraäris osanikud või tegevuses on, et nad siis ei tohi astuda vastavate äridega ärilistesse vahekordadesse. Juhtudel, kus see võistlustingimuste või teiste eriliste asjaolude tõttu siiski soovitatav on, tuleb vastavaist asjaoludest iga kord ette kanda minule“ — lõpetas minister oma seletuse. Igatahes on teretulnud majandusministri resoluutne vahelesegamine äritsemise kalduvusse, mis kippus lopsakaid õisi ajama.

Juh. Vd.

KULTUURIKÜSIMUSED RAHVAESINDUSE KÕNETOOLIL.

Meie kultuurihuviliste peres äratas laiemat tähelepanu rvkl. O. Gustavsoni küsimus kirjanduse sihtkapitali esinduskogu koosseisu ümbermoodustamise asjus, millest meie ajakirja eelmises nr-is pikemalt juttu oli.

Küsimusele vastates väitis haridusminister A. Jaakson kokkuvõtlikult järgmist: „Kui kultuurkapitali nõukogu eelmiste aastate eeskujul 3. märtsil s. a. kindlaks määras esinduskogude koosseisu, siis tuli osaliselt muutmisele kirjanduse sihtkapitali esinduskogu.“ „Muudatused on seega järgmised: Eesti Kirjanduse Selts loovutab ühe koha Kultuurkoondisele, E. Raamatukoguhoidjate Ühing Autorikaitse Ühingu. Penklubi ja Akadeemilise Kirjandusühingu asemel on ülikool ja akadeemia.

Kultuurkapitali nõukogus põhjendati muudatusi sellega, et Kultuurkoondise näol on vahepeal juurde tulnud pealinnas keskne ja eeskätt kirjanduslik koondis,

ning Autorikaitse Ühing, koondades kirjanikke ka väljaspool liitu, on vahepeal kasvanud seevõrra, et talle on vaja esindust anda kirjanduse sihtkapitalis.

Kaks väikest ühingut — Penklubi ja Akadeemiline Kirjandusühing — jäid esindajateta, sest esimese liikmeskond kattub täiel määral Eesti Kirjanike Liidu ja Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeskonnaga ning teine on eeskätt üliõpilaste harjutusühing. Peeti paremaks, et ülikooli kirjanduse õppetool saaks otseselt esindatud ülikooli kaudu ning et kirjanduse sihtkapitalil oleks kontakt ka E. Teaduste Akadeemiaga.“

Peale selle esitati rvkl. Gustavsoni poolt küsimus, mispärast on kultuurkapitali summadest määratud toetust Eesti raamatufondi kaudu ühele kultuurkapitali nõukogu liikmele, millist võimalust kultuurkapitali nõukogu kodukord ette ei näe.

Küsimuse selgitamiseks lisame omalt poolt juurde, et kultuurkapitali nõukogu liige, kellest oli juttu O. Gustavsoni küsimuses, on kirjanik August Mälk, kes muide on ka ainsaks kirjanikuks kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali nõukogu koosseisus. August Mälgule määrati sihtasutise „Eesti raamatufond“ poolt toetust 700 krooni, millise summa sai „Eesti Raamatufond“ oma tegevuse arendamiseks ja ülesannete täitmiseks kultuurkapitalilt eelarve korras.

Küsimusele vastas haridusminister A. Jaakson, kes rõhutas, et kultuurkapitalist pole tegelikult antud toetusi kultuurkapitali nõukogu liikmetele, küll aga nägi ette „vähema toetussumma „Eesti Raamatufondile“ kultuurkapitali 1938/39. a. eelarve. Sihtasutis „Eesti Raamatufond“ on aga omaette juriidilise isiku õigustega asutis, mis töötab oma põhikirja alusel.“

Antud vastused ei toonud küsimustesse eriliselt uut ja kahtlused E. kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali esinduskogu koosseisu muutmise vajaduses ei hajanud asjast puudutatud ringkonnis.

Juh. Vd.

RIIGIKOGU ISTUNGJÄRGU LÕPP.

Riigikogu istungjärg lõppes 3. mail s. a. Eelloetletud seaduste kõrval võeti aprillis vastu veel Ehitusseadus, Maaomandite kaitseseadus, mis paneb piiri talundite liigsele tükeldamisele, A.-s. „Elektri Keskuse“ seadus, millega luuakse elektri-fitseerimiskavade teostamiseks uus keskkorraldus 1 milj. kroonise põhikapitaliga, Maatöölise elamute ehitusfondi seadus ja rida vähema tähtsusega seadusi.

Istungjärgu lõppemisel esines kõnega Riigivolikogu esimees prof. J. Uluots, kes rahvaesinduse eluavalduste kohta väitis muu hulgas järgmist: „Meie rahvaesinduse eluavaldused on arenenud ettevaatlikult, aga väga järjekindlalt selles suunas, et rahvaesindus võiks osutada ja saaks osutada väärikaks lüliks meie riiklikus organisatsioonis.“ „Kui meie heal tahtel selles suunas edasi arendame oma tööd ja tegevust, siis tundub mulle, et Eesti on ja jääb mitte ainult paberil, vaid ka töös ja teos parlamentlikuks vabariigiks, kus rahvaesindusel on väärikas koht teiste riigivõimuorganite seas.“

See iseloomustus tabab üldjoontes märki. Rahvaesindus on teinud tõhusat tööd, kuid sellejuures on ta eluavaldused olnud kohati vägagi ettevaatlikud. Nii mõnigi kord on jäänud mulje, et iseseisvaks teotsemiseks valmisolev vaim on võtnud hoogu kõrgeks lennuks, kuid maine keha on osutunud nõrgukeseks lennu kaasatagemisel. Teinekord on aga jäänud puudu tõekspidamiste kindlusest ja vastuvõetava seaduse iga uus lugemine on avanud uued perspektiivid seaduse sisulises küljes. Üldiselt

on aga praeguse rahvaesinduse töö asjalikum varemate aastate parlamentide tööst, kus demagoogia nii mõnigi kord üsna lopsakaid õisi ajas.

Et aga võita väarikat kohta riigi täitvate võimuorganite kõrval, jääb praegusel rahvaesindusel veel palju tööd teha, sest omal jalul käimine on igal noorukil alati palju raskem kui toetumine tugevama najale ja elamine viimase armust.

Rahvaesinduse seniste töötulemuste vaatlemisel äratub mõningaid kaksipidi-mõtlemisi teise koja osatähtsus parlamenditöös. Näiliselt on teine koda hoogsalt teotsenud. — Pidanud aasta jooksul 44 koosolekut ja võidelnud ennastsalgavalt niisuguste rahvusliku olemasolu seisukohalt „otsustava“ tähtsusega küsimuste juures nagu sepikuprobleem etc. On hoidnud kõrgel majandusliku liberalismi lippu sellessinates autarkilises maailmas ja püüdnud koja esimeeste suu läbi prohvetlikult ennustada meie riigi tulevikku hiljutiste Kesk-Euroopa sündmuste põhjal. Kuid tegeliku töö tulemused — esimese koja töö tasakaalustamisel ja esitatud seaduste redaktsioonilise ja sisulise külje parandamisel pole niisugused, mis annaksid põhjust erilise optimismi hellitamiseks. — Sest enamik teise koja poolt tehtud parandusi on tagasi lükatud esimese koja poolt ja ka menetluskomisjonil pole põhjust muret tunda tööpuuduse pärast. Küll on aga seaduste vastuvõtmine märkimisväärselt veninud ja praeguse lühikese töökestuse juures on parlamendil tõsiseid raskusi istungjärgu lõppu kuhjuvate seaduste vastuvõtmisega. Kõigil neil põhjustel tahaks loota, et Riigikogu järgnevad tööaastad selgema vastuse annavad teise koja vajaduse küsimuses.

Juh. Vd.

KIRJANDUSE AUHINDAMINE.

Tänavune kirjanduse auhindamine tõi nii mõnegi üllatuse. Kes aga on tähelepanelikult jälginud kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali organite viimaseagset ilme muutuvust, sellele tundub tänavune auhindamine vaid asjade loogilise arenemiskäiguna. Kirjandushuvilised, kes pidevalt jälginud ilukirjanduse arvustusi meie sellelaadilistes soliidsemas väljaannetes „Eesti Kirjanduses“ ja „Loomingus“ ning kes uakunud Eesti Kirjanduse Seltsi poolt igal aastal korraldatavate ilukirjanduse aastaülevaate arvustajate kompetentse, arvasid endamisi, et seekordseks riigivanema auhinna saajaks tuleb tõenäoliselt August Jakobson, kes oma möödunud aasta romaanidega „Oktoobri tuul“ I ja II on saavutanud oma senise küllaltki tunnustusväärse romaaniõudangu kõrgeima taseme. Kuid kõrgeima auhinna osaliseks sai näitekirjanik H. Raudsepp, kelle näidendid „Lipud tormis“ ja „Mees, kelle käes on trumbid“ esietenduste puhul hinnati teatriarvustajate poolt keskpäraselt õnnestunuiks. August Jakobson ei pääsnud aga isegi kolmandale kohale, saades vaid oma kodulinna kirjandusliku auhinna. Teatud pettumuse pidi läbi elama ka kolmanda auhinna osaliseks saanud August Hindrey, kelle novellikogu „Südamed“ kuulub prof. Ants Orase arvamise järgi meie ilukirjandusliku proosa esirinda. A. Gailiti „Karge meri“ sai teise auhinna.

Ka tööstipendiumide jagamine tõi omamoodi üllatuse. A. Jakobson, kes vaatamata oma õpingutele ülikoolis, kuulub meie produktiivsemate kirjanikkude hulka, ei saanud stipendiumi osaliseks, kuid selle eest sai tööstipendiumi A. Antson, kes varemil aastail oli tuntud oma vasakpoolsete tendentsnäidendite poolest, viimastel aastatel tegelnud aga hoogsalt kirjanduspoliitika alal ja kirjutanud kaks mahaarvustatud romaani. A. Jakobson võib aga ennast sellega lohutada, et ta arvati siiski üheks kordse toetuse saajate hulka ja see on küllaldane tähelepanuavaldus värskete Kirjanikkude Liidu esimehele.

TÖÖLISESINDAJATE KONVERENTS.

Eesti töölisesindajate konverents, mis peeti Tallinnas 7. mail s. a., äratas laiemat tähelepanu ka väljaspool Eestit ja seda peamiselt selle mehise avameelsuse pärast, mis iseloomustas konverentsil esinenud ministrite — O. Kase ja L. Sepa kõnesid. Mõlemad ministrid on tuntud selle poolest, et neil pole kalduvust meelituste ütlemiseks massidele. Seda enam tuleb hinnata majandusminister L. Sepa mõttekäiku, milles ta asetab tööliskonna kui aktiivsema sotsiaalse kihi — riigi kaasperemeeste pjedestaalile, tõstes sellega esiplaanile riiklikus ja rahvuslikus olemasolu nii suure tähtsusega teguri — sotsiaalse õigluse motiivi. L. Sepp tunnustas ka meie tööliskonna palkade taseme suhtelist madalust, avaldades lootust, et töötasu tõuseb toodangu suurenemise tagajärjel. Majandusminister kõneles täie avameelsusega ka meie välispoliitilistest päevamuredest. Säärane avameelne suhtumine tööliskonnale kui väärilisele kaasvõitlejale ühiskondlikus ja riiklikus elus avaldas nähtavasti sügava mulje Rootsi ametiühingute esimehele, kes kogu aeg jälgis tõlgi kaudu konverentsil esiletoodud mõtteavaldusi.

Sotsiaalminister O. Kask valgustas tööliskonna organiseerimise ja huvide kaitse alal valitsevaid puudusi, mis avalduvad ka selles, et vanad ja vastsed juhid panevad üksteisele jalgu taha ja nii praguneb tööliskonna kaitsefrondi ühtlus.

Et lugu selles suhtes tõesti palju soovida jätab, seda tõendas ka kõnealune konverents, kus kukutati läbi Tööliskoja parandusettepanek töötülide lahendamiseks ning asendati streigivabaduse kehtimapaneku nõudmisega.

Töölisesindajate sõnavõttud püürdsid peamiselt sotsiaalse ja teenistusliku olundi parandamise huvidega, olles üldiselt siiski võrdlemisi asjalikud.

Ministrite ettekannetele järgnev hoogne aplaus aga kõneles selget keelt sellest, et Eesti tööliskond oskab hinnata omariikluse väärtust ja on teadlik sellest tõest, et vaid iseseisvas Eestis on võimalik endale kindlustada paremat tulevikku ja ärastamist.

Juh. Vd.

SAKSA VÄHEMUSRAHVUSEST.

Meie saksa vähemusrahvus, olgugi arvult väikene — küünib vaevalt kümne tuhande hingeni — on oma iseäraldustega ja kallakutega nii meil kui ka meie naabrite juures palju tähelepanu äratanud. Nüüd, 1. mail, oli saksa vähemusrahvuse elus jälle juhus, mis vaatlejale erilist huvi pakkus. Pikem kirjeldus le style soutenu toonis ilmus *Rev. Ztg.* nr. 97 — 2. 5. 39 E. W. poolt. E. W. kirjeldab meie sakslaste tööpäeva pühitsemist ja deklareerib saksa seltskonnas kestvate arusaamatuste ja lahkkelide lakkamist ja täielist omavahelist leppimist.

Tööpäeva pühitsemine algab saksa rahvusgrupi füürerite V. zur-Mühleni ja ja Oskar Lutz'i ilmumisega Draamateatri saali kell 12 päeval; nende ilmumisel kõlab komando ning rahvusgrupi liikmed tõusevad püsti ja ovatsioonega tervitavad oma juhte. Oma tervituskõnes mainib V. zur-Mühlen (vaatamata seisuste kaotamisele toob *Rev. Ztg.* ikka zur-Mühleni seisuse nimetuse ära; samuti meile tundmata ohvitseri aukraadi „rittmeisteri“ meil kehtiva kapteni asemel) esimest maid kui marksistliku internatsionaali endist püha, mis aga nüüd on muutunud saksa rahva aupäevaks. Tänu saksa rahvusgrupi struktuurile pole baltlased vajanud heitlust töölise hinge pärast, küll aga tulnud võidelda maailma vaenlasega, kelle tagasilöömine neile alles võimaldanud kodumaal (Eestis) õigust tööle ja leivale. V. zur-Mühlen laseb mälestada võitluses marksismi vastu langenud Balti rügemendi —

ja eesti kaaslasist sangareid, samuti — ka töö sõdureid, kes oma elu ohverdanud võitluses oma rahva hinge eest. Et töötama tähendab ka vastutust kanda — selle eest võlgnevat saksa rahvas tänu oma suurele juhile. Põhimõtteliselt on aga iga töö väärtus kahepalgeline: materiaalne ja ideeline. Töö materiaalne väärtus on seda suurem, mida suurema kasu saab saavutuse läbiviimisest rahvastervik. Töö ideelist väärtust ei saa mõõta tema kasuefektiga, vaid tema absoluutse vajalikkusega. Üldsuse poolt on üksikisikule nii väiksem kui ka suurem tegevus ette nähtud. Töö materiaalses väärtuses peab arvestatama astmestikku, kuna ideelises töös tuleb tunnustada kõigi sarnasust, kus iga üksikisik pakub omal alal oma parimat. Heites lühikese ülevaate rahvusluse tööle kodumaal (Eestis) juhib Victor zur Mühlen tähelepanu rahvusühiku loomise kibedale vajadusele. Lõpetades teatega, et saksa rahvusgrupp on pika vaenu ja vimmajärelt ära ühinenud ja sellega minevikule kriips alla tõmmatud. Kuigi veel mõningaid takistusi võita tuleb, püsib ometi ühinemine tõsiasjana ja miski ei tohi seda enam vapustada.

Pärastlõunane koosolek algab trummipõrinal ja saksa „Omaabi“ meeskonna lavale marssimisega. Lava tagaseina ilustab loosung: „tööpäev — aupäev“. Vellestjuht Hans Schubbe raporteerib rivistunud meeskonnast. Trummipõrin teatab pidu algust. Üldiste ovatsioonide saatel asub Oskar Lutz kõnetooli. Ta selgitab oma poolt juhitud ühiku valmisolekut rahvasterviku ülesehitamiseks, kes valmis ennast-salgavas rakenduses sellele väljendust andma. Ta loeb kõrgemaks juhtlauseks kohusetäitmist oma rahvuse vastu. Keegi ei tohi sellest kohustusest taanduda, isegi siis mitte, kui see üksikisikult ka suurimaid ohvreid nõuab. Selle kõrval kujutab vankumatut kõlbelist nõuet kohusetäitmine oma kodumaa vastu. Armastus oma rahva vastu tingib võõrrahvuse austamist ja loob meie maal eeldusi tõsiseks üksteise mõistmiseks meie eesti-kodu kaaslastega. Nende sihtide saavutamiseks loob eelduse üks kinnine rahvusgrupp meie maal. Kestev aplaus saadab Oskar Lutzi, kui see oma kaaslaste nimel tänab Victor zur Mühleni tegeliku koostöö algamise võimaluse eest, mis tervele sakslusele ja ka meie kodumaale kasuks tuleb. Koosviibimine lõpeb meie sakslusele nii omase sõjaka lauluga: „Wenn wir marschieren“ (kui meie marsime).

Umbes samase pildi saab *Rev. Ztg.* nr. 103 lugeja Tartus peetud saksa vellestjuhtu kirjeldusest. Imelik: igal ringil, grupil on omad marssivad meeskonnad, tihtipeale veel vormis, omad juhid, Kreisleiter'id, trummipõrin, Rütlichwur'id, rivid raportite ja komandodega oma füüreritele, kes omakorda moodustavad „kin-nisi ringe“. See jätab igale eestlasele halva mulje ja tahtmata tekib küsimus: kelle vastu kõik see organiseerimine on suunatud, kelle vastu moodustatakse neid rivisid ja „omaabi“ meeskondi? Või näevad baltlased kuskilt hädaohtu lähenemas ja loodavad marssimise ja trummipõrinaga seda hajutada? Või mõtlevd nad koguni sellisel viisil eestlast ja baltlast teineteist mõistma panna? Näib siiski, et baltlased oma liigagi suurtele kultuur-autonoomsetele privileegidele vaatamata (venelasi on meil ca 8 korda rohkem, kuid neil puuduvad sellised privileegid) kipuvad unustama eestlase tolerantsuse piire. Samuti peaksid baltlased meeles pidama, et nende rassi primaat pole kuigi veenva päritoluga ja sellepärast tuleks asetada esikohale, ka baltlastel, mitte nende saksa rahvuslus ja saksa päritolu (maide, milles nii palju veenvaid põhjusi kahelda on), vaid just kohustused kodumaa resp. Eesti vastu; teised nähted võiksid olla ainult selle derivaadid. Siis võiks ka juttu teha eestlase ja baltlase teineteise mõistmisest.

Hiras.

PROVOTSEERIVAIK NÄHTUSI.

Käesoleval aastal on Rakveres toime pandud mitu ulaklikku tegu, millede vahel näib olevat ilmne side. 22. aprilli hommikul leiti Vallimäe jalal asuva F. R. Kreutzwaldi mälestussammas rüvetatuna: sellele oli võõbatud mingisuguse värviainega must haakrist. Vastav sümbol ise juba näitab, kellede hulgast tuleks otsida teo kordasaatjat.

Teise sündmusena tuleb mainida nn. salapäraseid öisi plahvatusi, mis kuuldusid Vallimäe piirkonnas ja mida ei osatud esialgu millegagi seletada. Esimene plahvatus oleval olnud 8. aprilli ja teine 25. aprilli ööl. Hiljem selgus, et Vallimäel asuv võidutule altar on purustatud lõhkeainetega. Selle häbitava teo kordasaatmine näitab teatud mõttes juba organiseeritud ja sihikindlat tegevust, sest teo läbiviimiseks tuli toimetada mitu katset.

Kolmandaks sündmuseks on see, et 8. mai paiku, nähtavasti samade isikute poolt, paar aastat tagasi Vallimäele asetatud Eesti linnuste metallist üldplaan on aluselt maha rebitud ja jalgadega porri tallatud. Ka linnused ise kui võitluste ja rahvuse au sümbolid ja nendega tekkinud traditsioonid näivad häirivat kedagi.

Kokkuvõttes, mis on eestlastele Kreutzwaldi „Kalevipoeg“, võidutuli ja sellega seotud traditsioonid ning vanad Eesti linnused? Need on eestlaste rahvastundega kaljukindlalt seotud väärtused, mida eestlane ei lase ega ei tohi lasta kunagi rüvetada.

Nüüd tahaks küsida, kas nende tegude kordasaatjad on leitud ja millisel määral on nad karistatud. Kui ajalehed annavad informatsiooni selle üle, et siin ja seal on leidnud aset selline tegu, siis peavad ka ajalehed ja riigivõim andma rahvale rahulduse, et rahvuseau rüvetajaid on karistatud ja et võim valvab hoolega selle järele, et rahvuse au seisaks kõrgel.

Ain Kubjas.

MAJANDUSLIK RINGVAADE

---

7 MILJONI KROONINE SISELAEN RIIGIKAITSEKS.

Teatavaks sündmuseks eesti finantsturul oli hiljutine 7 milj. kr. riiklik siselaen ja selle kohene katmine pankade poolt. Laen läheb riigikaitse vahendite muretsemiseks kiirendatud korras, kuna riigikaitse fondi täiendamine 26 milj. kr. ulatuses on lühendatud esialgu kavatsatud 10 a. 5 aastale. Laen kannab intresse 5%, väljalaske kurss 100. Fondi kava kohaselt alatakse laenu tasumisega 5. aprillist, s. o. 1944/45. a. 3 milj. kr., 1945/46. a. 3 milj. kr., 1946/47. a. jooksul 1 milj. kr. Kõik võlakirjad peavad olema lõplikult lunastatud 31. III 1948. a.

Eesti iseseisvuse jooksul ei ole meil siselaenusid otseses mõttes tehtud kuigi nimetamisväärsel määral. Osalt oli siin põhjuseks meie rahaturg, mis alles viimastel aastatel näitab suuremaid võimalusi, osalt ka veel vene ajast jäänud eelarvamine väärtpaberite vastu üldse. Paljudel inimestel on veel meeles Maailmasõja ajast Vene valituse mitmesugused siselaenuid sõja võidukaks lõpetamiseks.

Ka noorel Eesti Vabariigil tuli alata siselaenuga, s. o. E. Vabariigi 1920. a. võidulaenuga 1 milj. kr. ulatuses. See laen on ammugi juba tasutud ja peaaegu

unustatud, sest 1. jaan. 1939. a. seisis veel tagasi maksmata (piletite hävimise jne. tõttu) ümarguselt 38.000 kr. See oli ja on seni jäänud ainukeseks siselaenuks, mille katmisest võtsid osa laialdased rahvahulgad. Kõik järgnevad siselaenuid on läinud rohkem kitsa ringkonna kätte, välja arvatud vahest Riigikassa ja Majandusministeeriumi Rahandusosakonna pantkirjad riikliku maatagavara loomiseks võõrandatud maade eest tasumaksmiseks ehk lühidalt „mõisnikkudele tasumaksmise“ pantkirjad ca 11 milj. kr. ulatuses, millest 1. I 1939. a. oli lunastamata veel ca 2,9 milj. kr. Need pantkirjad tsirkuleerisid peamiselt pankade ja asunike vahet, kes maksid nendega odavasti oma asundusvõlgu. Teised Majandusministeeriumi poolt tehtud siselaenuid kokku ca 3,3 milj. kr. on kaetud deposiit- jne. summadest, mis ei kannu niisugust avalikku iseloomu nagu ka Raudteede Talituse laen 3,5 milj. kr. ulatuses A/S. Keskkassa kaudu.

Välja arvatud viimane laen, oli 1. I 1939 E. Vabariigil siselaenu kokku 5,8 milj. kr., millest aga ükski pole enam selline laen, mille katmisega oleks pöördutud rahva poole, nagu me seda nägime rasketel aegadel varemalt.

Ka käesolev 7 milj. kr. on kaetud peaausjalikult Tallinna pankade poolt. See annab meie rahaturust hea atestatatsiooni. Ka hojusummade pidev kasv annab lootust, et meie rahva hulgas peitub reserve, mida võidakse riigikaitseks rakendada.

Ühenduses V. Valitsuse otsusega laenu tegemiseks on tunnistatud vajalikuks edasi lükata kuni rahaturu olukordade selgumiseni kõik investeerimised, mis ei ole küllalt hädavajalised ja tulutoova iseloomuga ning milleks summasid tuleks võtta pankadelt. Kõik riigiasutised ja riigi- või riigist otseselt sõltuvad ettevõtted võivad investeerimisi ette võtta ainult Majandusministri igakordsel loal. See samm on tarvilik põhjusel, et rahaturu-pinget saaks reguleerida vajaliku ettevaatusega ja et uued investeerimised läheksid ainult produktiivsetele aladele, kust nad peale väärtuste juurdekasvu tuleksid rahvamajanduse ringkäiku

T. Kaudma.

KÕNED TÖÖLISJUHTIDELE.

7. mail k. a. Tallinnas peetud töölisvanemate, Tööliiskoja valijameeste ja kutseühingute esindajate konverentsil peetud ministrite ettekanded on neis avaldatud mõtete tõttu seda väärt, et neile rohkem tähelepanu pühendatakse.

Majandusminister Leo Sepp andis temale omaste kujukate näidete ja mahlakusega kõigepealt lühikese tagasivaate mõnest purunenud illusioonist, nagu kollektiivne julgeolek ja eksinud idealistide-emigrantide kodust võõrsile siirdumine, et kõikidele rahvastele ühist õiglusriiki ehitada... Nüüd on elu tõelisus näidanud, et vaatamata riigi valitsusvormile, on igal riigil ja rahval lõppude lõpuks ikka oma siht ja püüded. On selge, et peame hoidma kokku ja mitte minema õpetama teisi, et mitte olla selleks eituriks meile võõras malepartis, keda tarviduse korral ilma pikemata ohverdatakse. Meie tahame omal vabal pinnal ilma teisi häirimata vabalt töötada ja elada.

Hädavajalise relvastusprogrammi teostamise tõttu on tulnud sotsiaalala uuen-duskavad edasi lükata. Minister tähendas, et sotsiaalministeeriumi poolt väljatöötatud vanaduse, invaliidisuse ja järelejäänute kindlustuse seadus kavatsatud kujul praeguse riigieelarve erakordse pinge juures on raskesti teostatav. See ei tähenda aga veel eelnõu lõplikku seismapanekut. Majandusministeeriumis kaalutakse praegu, missuguseks võiks see kava kujuneda ka ilma suurema riikliku juurde-maksuta.

Mäletatavasti nägi see kava ette kõigi nende sund. kindlustamist, kes töötavad töölepingu alusel (välja arvatud juhuslikud tööd) ja ei kuulu teiste pensioniseaduste alla. Esialgul kindlustatakse sunduslikult need, kes kuuluvad sundhaiguskindlustuse alla. Seega jääksid siit esialgse kava kohaselt välja põllutöölised. Kindlustuse kulud kaetakse kindlustusmaksudest, intressidest ja riigi eelarve-summadest. Kindlustusmaksu summa oli ette nähtud 6% kindlustatu palgast, millest 3% maksaks töövõtja ja 3% tööandja. Pension koosneks põhi- ja lisapensionist; põhipension on ühtlane kõigile, kuna lisapension on sõltuv kindlustatu arvele kantud kindlustusmaksudest. Keskmine pension tuleb selle kava kohaselt ca 28 kr. kuus. Näiteks 90—100 kr. kuupalga juures tuleks pension 435 kr. aastas ehk Kr. 36.25 kuus. Kogu selle õilsa uuenduse teostamise raskus seisneb aga asjaolus, et selle kava järgi tuleks riigil ühe variatsiooni järgi iga aasta ca 2 miljonit krooni juurde maksta või teise variatsiooni järgi esialgul vähem, kuid hiljem võivad riigi kanda jäävad puudujäägid tõusta kuni 3 milj. kr. aastas. Seda ajal, kus seisab ees 26 milj. kr. riigikaitse fondi loomine, on loomulikult võimatu teostada. Jääb üle teisel teel katsuda soovitud sihile lähemale jõuda. Siin minister juhtis õigusega tähelepanu haiguskindlustuse kasutamise liialdustele. Osa haigekassade liikmete poolt püütakse haiguskindlustust kasutada kui palgalisa, kuna haiguskindlustuse soodustusi kasustatakse ühe osa poolt liiga kergelt. Selline demoraliseeriv nähe ei tohiks kuidagi olla lubatav ja siit saadav kokkuhoid tuleks rakendada pensionikapitali suurendamiseks. Riigi juurdemaksu osa aitaks muidugi vähendada kõigepealt kindlustusmaksude suurendamine või pensionide vähendamine. See on muidugi raske, kuid kui teist ei saa, siis on meie arvates parem siiski leppida pooliku muna kui tühja koorega. Riigi juurdemaks võiks esijoones aga olla lasterikaste perekondade kindlustusmaksude riigi kanda võtmises. Kui nii ühelt ja teiselt poolt teha ümberkorraldusi ja, kui tarvis, ka kärpimisi, tuua juurde ka omavalitsusi ja toetada neid, kellele vastavad maksud käiksid üle jõu, siis ei ole kahtlust, et jõutakse kord ka selle suure sotsiaalreformini.

Teine ajakohane mõte, mida väljendas majandusminister, seisis teesi püstitamises, et seesugused konverentsid peaksid looma tööliiskonnas praktilist ellusuhtumist, peaksid arendama ja süvendama kogu tööliiskonna teadlikku suhtumist tootmisprotsessi, nii oma tööstusharu kui ka kogu rahvamajanduse raamides. Sest meie ühine siht on: kõrgemad palgad ning elatusstandard.

Minister näitas andmete najal, et eesti tööliste tunniteenus jääb küll kaugele maha enamarenenud maade tööliste omast, samuti nagu ka töölele langeva brutotoodang. Sellest tuleb siis, et kui l töölise aastapalka võrrelda temale langeva keskmise brutotoodanguga, siis näeme, et töölise aastapalk aasta keskm. brutotoodangust oli Eestis 22%, Rootsis 22%, Taanis 19% ja P. A. Ühendriikides 23%. Siit selgub, et meie toodang on madal ja ei ole sugugi põhjapaneva tähtsusega küsimus, kas töötülide komisjon lubab palka tõsta 5 või 6%, vaid et meie sihiks olgu 100 kuni 200%-line tõus palkades ja elusstandardis, kuid seda toodangu tõusu teel meie tootmisaparaadi paremini korraldamise ja otsustarbekama töölerakendamise kaudu. Toodangu tõstmise küsimus seoses palga- ja hinnapoliitikaga on sellepärast kujunenud sedavõrd põhjapanevaks probleemiks meie majandusarengus, et see ei ole enam üksnes eramajanduslik, vaid rohkem riiklik ja rahvamajanduslik ülesanne. Seda küsimust ei saa sellepärast jätta ainult tööandjate korraldada, mis-

pärast ka majandusminister L. Sepa esimeseks ülesandeks oli arendada vastavat riiklikku algatust ja kontrolli Ratsionaliseerimise Komitee näol.

Ei võiks kellelgi olla kahtlust, et eriti tootmisaparaadi ümberkorraldamise vajaduse esile tõstmisega on meie toodangu ja palkade küsimuses haaratud probleemistikul nii ütelda sarvist. Ei siin ole kavatatud latvades, vaid on asunud juurte kallale. Seesugune riiklik algatus ja kontroll ei tule kasuks mitte ainult rahvamajandusele, vaid ka kontrollitavale käitisele endale. Igatahes on kindel, et ainult põhjaliku käitiseorganisatsioonilise ümberkorralduse kaudu esijoones meie vanemate, võib-olla ka rasvunud tööstuste osas läheb meie tee õigete majanduspõhimõtete ja ka kõrgema elatusstandardi poole.

Sotsiaalminister O. Kask käsitles oma ettekandes sotsiaalpoliitika päevaküsimusi, märkides muuhulgas Tööliskoja valimisaluste laiendamise vajadust selle mõttes, et Koja moodustamisest kõik kutseühingud osa võtaksid. Meie kutseühingutega aga ei ole kõik korras: üle 50.000 tööliste arvu juures on kutseühingute ümber koondunud ainult 15.000 töölise. Kutseühingute tegelaste keskel käib vastastikune heitlus ja üksteisele jala taha panemine, nii et isegi sotsiaalministril oli põhjust konverentsil veel kord näpuga näidata sellele pahele, millest tööliiskonna juhid ise veel aru ei saa. Minister tähendas, et tööliisvanemate instituut on meie elus tarvilik, aga ta tuleb ellu rakendada sääraselt, et ta ei häiriks tööstust, vaid kindlustaks töölisele ja nende vanematele õigusi. Tööliisnõukogu ei tohi olla kohaks, kus aetakse teravaid vahetõttude tööstuse ja tööliste vahel, millest pole kellelegi kasu. Kuid ka tööstur peab aru saama, et tööliisvanem ja tööliisnõukogu on tööliste esindaja ja tegutseb vahemehena, kellest on kasu siis, kui ta töö on korraldatud koordineeritult.

T. Kaudma.

RATSIONALISEERIMISE KOMITEE.

Peale mõningaid vaheastmeid on nüüd ka Ratsionaliseerimise Komitee tegevuse põhialuste ja asjaajamise korra kohta majandusministri juhtnõuanded antud ja on alanud Komitee sektsioonidele juhtide ja uute töötajade määramine. Seega on end. majandusministri K. Selteri poolt rohkem kui aasta eest algatatud üritus ka oma organisatsiooniliselt kujult minister L. Sepa poolt viidud teatavasse stabiilsesse järku. Komitee esimeheks on majandusminister ja liikmeteks isikud väga mitmesugustest vastavatest asutistest ja organisatsioonidest: Majandusministeeriumist, Sotsiaalministeeriumist, Kaubandus-Tööstuskojast, Põllutöökojast, Ühis-tegevuskojast, Insenerikojast, Tööliskojast, Tartu Ülikoolist, Tehnika Ülikoolist, E. Rahvuslikust Jõukomiteest, Loodusvarade Instituudist, Konjunktuur-Instituudist, Eesti Majandusteadlaste Seltsist, A/S. Keskkassast ja Kodumajanduskojast. On moodustatud standardimis-, tööturu-, käitismajandus- ja üldsektsioonid.

Standardimissektsiooni ülesandeks on eriti: Komiteele ettepanekute tegemine normimise, standardimise ja tüüpimise teostamiseks, esijoones toodete mõõtude ühtlustamise ning kvaliteedi tõstmise ja kindlaks määramise alal.

Tööturusektsiooni ülesandeks on uurimiste teostamine ja ettepanekute tegemine inimeetajate reservide täielikumaks ja majanduslikumaks tööle-rakendamiseks ning töövahenduse korraldamiseks ja kutselise ettevalmistuse suunamiseks.

Käitismajandussektsiooni ülesandeks on ettepanekute tegemine, ratsionaliseerimisnõuande teostamine organisatoorse, teaduslikkude ja tehniliste meetodite ja vahendite rakendamise alal käitistes, esijoones tööstusliku tootmise ja tööstustoodete turustamise majanduslikkuse tõstmiseks.

Üldsektsooni ülesandeks on uurimiste teostamine ja ettepanekute tegemine küsimustes, mis puudutavad ratsionaliseerimise kokkukõlastamist majanduse üldarenguga, konjunktuuri käiguga ja rahvatervishoiu nõuetega või soodustavad ebamajanduslikkude kulutuste vältimist ning jõudlusvõime tõstmist rahvamajanduses; ratsionaliseerimisküsimuste selgitamiseks loengute, koosolekute ja muu selgitustöö korraldamine, oma ülesannetele vastavate trükitoodete väljaandmine ning ühendusse astumine teiste ratsionaliseerimise alal tegelevate asutistega.

Sektsoonide juhatajast on seni määratud: standardimissekts. juhatajaks M. Juhkam ja üldsektsooni juh. V. Erit.

Nagu ülesannete loetelust näha, on need vägagi laiaulatuslikud, hõlmates kõiki küsimusi, mis võiksid tekkida meie tootmisaparaadi paremini korraldamisel ja otstarbekamal tööerakendamisel. Kui standardimissektsoonil on juba tööulatus enam-vähem silmaga näha ja sellel alal juba üsna tõhus töö selja taga, siis seda ei või ülejäänud sektsoonide kohta ütelda. Eriti käitismajandus- ja üldsektsoonide tööala on meil alles söödis ja siin seisab ees õige tähtis töö, kui silmas pidada majandusministri seisukohti tootmistevõime ümberkorraldamisel. Üldsektsooni töö on meie paberitööstuse uurimisega alanud ja on kindel, et meie majanduskehas leidub mõnigi uurimist vajav haige koht, mis takistab kõigi meie majandusjõudude maksvusele pääsu. Selge on ka, et seni, kuni meil puuduvad või ei ole küllaldaselt sellekohaseid eriteadlasi, ei saa eriti käitisorganisatsioonilise ümberkorralduse alal midagi põhjalikumat ette võtta. Samuti on äärmiselt tarvilik vastav keskus, kus küsimused läbi töötatakse ja kogemusi vahetatakse. Välismail on läinud seesugune reorganiseerimine palju kergemini, sest seal on laialdased eriorganisatsioonid oma eriteadlaste kaadritega (saksa majandusvaatleja — *Wirtschaftsprüfer*, inglise vann. revidendid — *chartered accountant* ja nende organisatsioonid, vt. ka ERK 1935, nr. 11/12), kes kõigi nende küsimuste alal töötavad juba aastakümneid. Tahaks loota, et sellise keskuse oleme nüüd saanud R. Komitee näol, kuid vastavate käitismajandusteadlaste-ekspertide ettevalmistusele tuleb küll panna suurimat rõhku, kui tõsiselt tahetakse algatatud suurest tööst tulemusi saavutada.

Ühtlasi peaks arvama, et see suur ratsionaliseerimistöö ise ratsionaliseeritakse sellega, et ei tekiks kollisioone paralleelsetes ülesannetes, mis seni oli üheaegselt R. Komiteega Loodusvarade Instituudil ja osalt ka Põllutöoministeeriumi juures asuval ratsionaliseerimise komisjonil.

T. Kaudma.

VÄLISPOLIITILINE RINGVADE

BALTIKUM SUURRIIKIDE HUVIDE RISTUMISKEERISES.

Saksamaa uuestisünd on olnud väga kiire ja jõuline. Sellega on kaasas käinud ka enneolemata edukas välispoliitika, mis avaldus mitte ainult Versailles' kaotatud positsioonide tagasivõitmises, vaid mis sama edukalt teenis taas elustunud ekspansioonitungi, mis kõige ilmekamalt iseloomustab uue Saksamaa rahvusvahelist mina. Lühikese ajaga on Saksamaa ühendanud oma piiridesse Austria ja Tšehhoslovakkia, taasliitnud Meemelimaa ja saavutanud seega oma piiride tunduvalt laiendamist.

Fakt on see, et Saksamaa oma 85 miljoni rahvastikuga on praegu tugevamaid rahvaid Euroopas sõjaliselt seisukohalt, et ta on sealjuures väga aktiivne ja nõuab oma juhtide suu läbi enesele üha laiemat eluruumi. Asjaolu, et Saksamaa sealjuures pole kuidagi pretsiseerinud, kust ta seda eluruumi tahab enesele hankida, on paljudes maades tekitanud suurimaid kahtlustusi ja põhjustanud erksat valvelolekut. Ka Eestis leidub inimesi, kes mitmesugustest asjaoludest tahavad välja lugeda Saksamaa haaramist ka Baltimaade järele. Kuid selleks on peamist põhjust annud kohaliku saksa vähemusrahvuse käitumise muutumine seoses Saksamaa jõukülluse tõusuga. See käitumine on poliitiliselt sama lühinägelik, nagu seda on olnud tavaliselt Eesti ja Baltimaade saksluse suhtumine sise- ja välispoliitilistesse sündmustesse. Tema pole aga vähimalgi määral tunnusmargiks Saksamaa kui riigi välispoliitilistele püüdlustele, milles pole praegu vähemalt märgata mingit tahtmist ekspansiooniks Baltimaadele, peamiselt sel põhjusel, et need maad pole sobivad Saksale eluruumiks, nagu seda on näidanud juba mitmed kolonisatsiooni katsed, mis hiilgavalt nurjusid veel parunite aegu, kui olud olid selleks palju soodsamad kui praegu.

Kuna praegu paljud riigid Euroopas tunnevad endid ähvardatud olevat kas Saksamaa jõukasvust või veel rohkem tema ekspansioonitungist, siis saab endast mõistetavaks ka teiste suurriikide püüd takistada ja tõkestada Saksamaa edaspidist võimalikku edasitungi ja materiaalse jõu juurdevõitu. Selleks arendatakse praegu väga elavat diplomaatilist tegevust, mis avaldub uue agressiooni vastase süsteemi kujundamises ehk, Saksa terminoloogia järgi, Saksamaa ümberpiiramises. Täiesti arusaadavalt püüab Saksamaa niisuguseid taotlusi nurjata ja kõvendab ka omalt poolt positsioone vastu sellele, mida ta peab tema vastu sihitud sissepiiramiseks. Seega on kaasaegses Euroopas kujunemas kaks suurriikide vastasleeri, mis võistlevad ja võitlevad võimu pärast. Väikeriikide seisukord niisugusel halbaennustaval taustal ei ole sugugi kadestamisväärne. Neid püütake kiskuda mõne võistleva rühma mõjukonda, nende pärast käib võistlus paremate poliitiliste ja kohati ka strateegiliste positsioonide kindlustamiseks. Kuigi Baltimaad asuvad suhteliselt kõrval suurriikide huvide ristamiskohtadest ja edasitungi suundadest, on nad aga ka juba ühel või teisel viisil kaasa kistud täiesti vastu enda tahtmist praeguste poliitiliste püüdluste keerisesse. Saksa ekspansioon ja eriti jutud Saksamaa ihaldustest Ukraina järele pidid täiesti arusaadavalt äratama Nõukogude Liidu tähelepanu ja põhjustama tema poolt vajalike vahendite tarvitamisele võtmist enesekaitseks. Kuna Nõukogude Liidul pole Saksamaaga ühist piiri, siis osutuks sakslate kallaletungimine venelaste võimalikuks vaid teiste neid eraldavate riikide kaudu. See eraldusvööde on Nõukogude Liidule kaitsevalliks Saksamaa kallaletungi vastu, täpselt samuti, nagu ta on seda Saksamaale Vene kallaletungi vastu. Sellest on tingitud ka see, et ükski neist suurriikidest ei taha heal meelel neis eraldusriikides näha oma vastase mõju kasvu ega nende riikide kaldumist mõne oma suutumaabri poliitilisse sõiduvette. Sellest samuti on tingitud kõikide nende riikide püüd säilitada oma poliitikat täiesti iseseisvana ja sealjuures valjult erapooletuna. Tõsi küll, riikide eraldusvööde Jäämerest Musta mereni pole kaugeltki ühesuguse tähtsusega ei poliitiliselt, ei strateegiliselt. Kui mitte arvestada Põhja-Rootsi tööstuspiirkonda, siis võiks ütelda, et mida põhjapoolsem riik, seda vähem on ta tähtsus praegu käivas suurpoliitilises mängus. Kaudse tõenduse sellele annab fakt, et Inglismaa leidis tarviliku olevat tagada Rumeenia ja Poola puutumatus, kuna muude eraldusvöötme riikide, seega ka Balti riikide seisukoht ei paista temale nii ohustatuna või vähemalt nii otseselt ohustatuna.

Seda seisukohta ei taha aga jagada Nõukogude Liit. Kohe peale Klaiipedamaa taasühendamist Saksamaa poolt esitas ta Eestile ja Lätile paljutähendava deklaratsiooni, milles ta teatas, et loeb nende riikide täielikku iseseisvust tingimata tarvilikuks ja et iga kolmanda riigi (seda võiks kirjutada ka suurte tähtedega — Kolmanda Riigi!) eesõigustatud seisukord neis riikides riivaks otseselt tema elulisi huve, mille kaitseks ta peaks välja astuma. Kuna Eesti ja Läti, mõlemad valmis kaitsma oma iseseisvust ja mõlemad arvestades sealjuures vaid enese jõude, ei soovinud vastu võtta Nõukogude Liidu abi, siis hakkas Moskva diplomaatia otsima teisi teid selleks, et kindlustada oma elulisi huvisid Baltimaadel, sest ta kartis ikkagi veel Saksa ekspansiooni selles suunas vaatamata sellele, et Saksamaa vahepeal sõlmis Leeduga lepingu, millesse Leedu soovil paigutati ka mitte-kallaletungi klausel. Kasutades läbirääkimisi Londonis agressioonivastase süsteemi väljaarendamiseks ja Briti soovi (näs ei näi olevat just väga elav) kaasa tõmmata sinna ka Nõukogude Liidu, tegi Moskva seal ettepaneku: täiendagu Briti oma garantii kõikidele riikidele Mustast merest Balti mereni, mis praktiliselt pidi tähendama Briti abistamiskohustust peale Rumeenia ja Poola ka Leedule, Lätile ja Eestile, aga võib-olla ka Soomele.

Selles olukorras tegi Saksamaa ettepanekud non-agressiooni lepingute sõlmimiseks Eestile, Lätile, Soomele, Rootsile, Norrale ja Taanile. Näib, et nende ettepanekutega taotles Saksamaa väga mitmesuguseid sihte. Kõigepealt oli neil ettepanekuil ilmselt demonstratiivne siht. Kui Saksamaa liitis oma külge Austria ja Sudeedimaa, siis mõistis maailma avalik arvamine küll hukka Saksamaa talitusviisi, kuid nägi neis aktides siiski rahvusliku printsüübi rakendamist ja rahvaste enesemääramise teostamist olgugi senitarvitamata ahinõudega. Kui aga sellele järgnes tšehhide ja slovakkide allaheitmise ja kui saksluse kogumise põhimõtte asendati Saksa- maale täiesti ebamäärase ja territoriaalselt piiritlemata eluruumi põhimõttega, siis muutus Saksamaa maailma avaliku arvamise silmis ekspansioonihimuliseks agressoriks.

Saksamaa uued välispoliitilised alused manasid esile suure rahutustunde Saksamaa lähemate naabrite hulgas. Kuigi Saksamaa praegused juhid ei taha palju hoolida maailma avalikust arvamisest, korrates sellega Saksa keisririigi viga enne Maailmasõda ja selle vältel, pidid nad siiski tundma Saksamaa vastu tõusvat umbusku ja koguni vaenulikkust. President Roosevelti läkitus oli selle ilmekamaks väljenduseks.

On arusaadav, et niisuguses olukorras Saksamaa pidi tegema sammu, mis oleks küllalt kaalukas niisuguse saksavastase mentaliteedi hajutamiseks. Ühtlasi oli ka tarvilik saksa rahvale näidata, et Saksamaa ajab rahupoliitikat ja et teistel riikidel pole alust süüdistada teda agressiivsetes kavatsustes. Selles olukorras tegi Saksamaa oma ettepanekud Põhja- ja Balti riikidele ja kandis nad oma ajakirjanduse kaudu laia avalikkuse ette saksa rahupoliitika tõendina.

Muidugi polnud see ainukeseks ettepanekute sihiks. Inglismaa eestvedamisel loodavas agressioonivastase süsteemi ringis tahtis Saksamaa enesele kindlustada Põhjariikide erapooletuse umbes samal viisil, nagu see kehtis Maailmasõja ajal. Kuigi selline erapooletus pakub Saksamaale suhteliselt vähe reaalseid ressursse sõja puhul, on Põhjariikide erapooletus temale siiski tähtis sellepolest, et ta katab teda põhjast ja annab temale siitkaudu õhuaugu laia maailma. Põhja- ja Balti riikide erapooletus väldib sõjalise tegevuse Balti mere piirkonnas ja suunab selle rohkem lõunasse.

Kuna Põhja- ja Balti riikide neutraliteet kuulub praegusel silmapilgul Saksamaa taotluste hulka, siis andis Saksamaa viimaks ka vastuse Soome-Rootsi järele-

pärimistele Ahvenamaa saarte asjus, teatades oma nõusolekust saarestiku kindlustamiseks, kuid avaldades ka lootust, et niisugune rearmeerimine taotleb kindlat erapooletuse kaitset.

Mitte-kallaletungilepingu pakkumine Põhja- ja Balti riikidele pidi sisendama neisse kõikuma löönud usu sellesse, et Saksamaa ei kavatsenud kallale tungida ühelegi nendest ja et tema ekspansioon pole suunatud Balti mere rannikule, kuigi saksa laevastik on selles meres peaaegu takistamatuks peremeheks.

Aga selles suunas võis Saksamaal olla ka veel kaugemaidki sihte. Olles teadlik Inglismaa püüetest kaasa tõmmata agressorivastasesse süsteemi ka Nõukogude Liitu, pidi Saksamaa loomulikult arvestama ka selle suurriigi positsiooni. Pärast Inglise-Poola vastastikku abiandmise lepingu sõlmimist, pärast Inglismaa tagatist Rumee-nia puutumatusle, jääb Balti mere piirkond ainukeseks, mille kaudu võiks teoks saada kokkupõrge Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel. Praegu on üldiselt teada, kuidas Venemaa püüab seda „auku“ kinni toppida agressorivastase süsteemiga. Saksamaa sammu võib seepärast käsitada ka üle Balti- ja Põhjamaade Nõukogude Liidude adresseeritud mitte-kallaletungi deklaratsioonina. Saksamaa tahab sellega ütelda, et temal pole agressiivseid kavatsusi selles piirkonnas, kus Venemaa loeb ennast eluliselt huvitatuks ja seepärast temal poleks ka põhjust kaasa minna selle blokiga, mis praegu kujunemisel Saksamaa vastu. On ju endastmõistetav, et Saksamaa, arvestades praegu kõikjal laialipillatud konfliktide võimalusi, tahaks saavutada niisuguse poliitilise olukorra, kus Venemaa poleks tema vaenlaste leeris, vaid säilitaks niisuguse erapooletuse, nagu seda soovitakse mõnedes Moskva ringkondades. Kuigi mõned lehed tõid tumedaid kuuldusi ka Saksa-Vene läbirääkimistest, näib siiski, et need pole aset leidnud ja et kui Saksamaal oli tõelikult kavatsus ettepanekutega Balti ja Põhjariikidele rahustada Venemaad, siis pole see praegu tagajärgi annud. Huvitav ja veidi imelikki on siiski asjaolu, et Nõukogude Liidu ajakirjandus pole seni sõnagagi maininud Saksamaa ettepanekuid, arvata-vasti selleks, et vältida igasugust seisukohavõttu enne Briti-Vene läbirääkimiste tulemuste selgumist.

Balti ja Põhjariikide suhtumine Saksamaa ettepanekutesse on erisugune. Eesti, Läti ja Taani on Saksa ettepaneku vastu võtnud ja nende vahel käivad praegu läbirääkimised mitte-kallaletungilepingute sõlmimiseks, mis saksa teadete põhjal on arenenud juba nii kaugemale, et lähemal ajal on oodata lepingute lõplikku allakirjutamist. Mõistagi, võivad need lepingud olla vaid puhtakujulised mitte-kallaletungilepingud ilma igasuguse muu lisanduseta, ilma muude tingimusteta, sest vastasel korral poleks nad enam kooskõlas nende riikide erapooletusega.

Soome, Rootsi ja Norra aga on vastanud eitavalt Saksamaa ettepanekutele. Võttes küll heal meelel teatavaks Saksamaa kavatsuse hoiduda igast agressioonist nende vastu, ei soovi nad sõlmida poliitilisi lepinguid, pidades küllaldaseks eneste erapooletuse deklaratsioone. See seisukoht on enam-vähem arusaadav Rootsi ja Norra poolt, ta on aga küsitavama väärtusega Soome poolt. Soome asus oma eitava vastusega väga ohtlikule teele, sest ta nagu eitaks seega oma endiste lepingute väärtust, eeskätt aga Soome-Nõukogude Liidu vahel toime tulnud mitte-kallaletungi lepingu väärtust. Balti riigid, kel Nõukogude Liiduga samasugused lepingud, hindavad nende väärtust endiselt kõrgelt. Eesti riigimehed on korduvalt oma kõnedes seda alla kriipsutanud, et Eesti ja Nõukogude Liidu vahekordade aluseks on meie rahuleping ja mitte-kallaletungileping ning et need alused on väga mitmesugustes olukordades suutnud tõendada nende kasulikkust meie vahekordade arendamisele meile nii tähtsa heanaaberlikkuse vaimus. Meie poolt igatahes pole

kunagi ja kusagil tehtud katsed neid lepinguid halvata või nende põhimõtetest kahelda. Rohkempi veel, Eesti-Nõukogude Liidu mitte-kallaletungilepingu head tulemused on olnud üheks tõukeks ka Saksa ettepaneku vastuvõtmiseks Balti riikide poolt.

Kuigi Eesti-Saksa mitte-kallaletungilepingu teokssaamine on kaudseks tagatiseks Eesti julgeolekule, kuivõrd see oleks ähvardatud Saksamaa poolt, kuigi seega igasugused muud tagamise viisid teiste riikide poolt kaotavad oma võimaliku objekti, jätkab Moskva oma endist joont Briti-Vene läbirääkimistel ja taotleb endiselt tagatise muretsemist Balti riikidele, kaasa arvatud ka Soome. Senised teated läbirääkimiste kohta on olnud väga napid, kuid üldjoontes näib nende senine käik Balti riikide julgeoleku tagamise asjus olnud järgmine:

Algul tegi Moskva Londonile ettepaneku laiendada Briti poolt Rumeeniale ja Poolale antud garantiid Mustast merest Balti mereni. Hiljem pani ta ette anda Balti riikidele kolmelise garantii Inglismaa, Prantsusmaa ja Nõukogude Liidu poolt. Need ettepanekud ei ole tekitanud vaimustust Londonis. Seal arvati kord, et Balti riikide tagamine võiks sündida Rahvasteliidu pakti raamides sanktsioonide artikli rakendamise teel. Kuid siin tuleks arvestada asjaolu, et pakti art. 16 norralase Hambro ütluse järele magab äratamatut und ja ükski erapooletu riik ei soovi ühelgi viisil tema unerahu rikkuda ega vähimalgi määral häirida. Seepärast langes esialgu ära seegi kavatsus ja praegu pole ette näha mingit lahendust Balti riikide tagamise küsimusele Briti-Vene läbirääkimistes.

Läbirääkimistes Saksaga on Balti riigid ise oma poliitika tegijad ja võivad ning tahavad kokkuleppest vältida kõik elemendid, mis kas või kaudseltki vihjaksid nende kaldumisele ühe riikide rühma sõiduvette. Mitte-kallaletungileping on meil mõeldav vaid siis, kui meie välispoliitika jääb täiesti iseseisvaks ja erapooletuks. Briti-Vene läbirääkimiste puhul on olukord teine: Eesti ei saa vahenditult neist osa võtta ega vältida neist olukordi, mis võiksid kahjustada meie erapooletust. See fakt tekitab täiesti arusaadavat häiret meie avalikus arvamises.

Eestil, nagu igal teisel riigil, ei saaks põhimõtteliselt midagi vastu olla tema julgeoleku tagamisele. Kuid see tagatis peab kohaldatud olema meie erapooletusele: ta ei saa olla ühekiülgne, ei saa olla niisugune, mis meid kisub ühte suurriikide rühma või annab sellele mõningad eesõigused Eesti välispoliitika mõjutamiseks. Samuti pole meile kaugeltki ükskõik, kes on meie erapooletuse tagajad. Tagatise andmise lähtekohaks peab olema Eesti erapooletuse tingimusteta tunnustamine ja selle austamine, sest ainult sel tingimusel on meile võimalik niihästi mitte-kallaletungilepingute sõlmimine kui ka suhtumise määramine meile pakutavate tagatiste suhtes.

J. Udumäe.

Ilmub 6 korda aastas. Tellimishind: aastas kr. 3.50, poolaastas kr. 1.80.

Vastutav toimetaja: K. Särgava.

Väljaandja: Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi, Tallinn, Pärnu mnt. 10—16. Tel. 463-07.

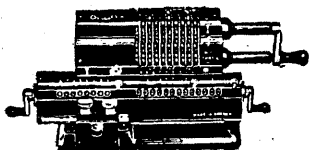
5. juunil 1939.

R. Tohver & Ko trükk, Tallinn 1939.

TEIE BÜROO ASJAAJAMIST HÖLBUSTAVAD TUNDUVALT

ORIGINAL ODHNER

arvutusmasinad

**Helistage või kirjutage meile, meie
oleme alati valmis Teile masinat proo-
vile saafma ostukohustusega**

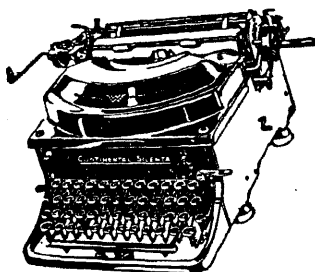
**Esindus
ja ladu**

LIER & ROSSBAUM

**Tallinn, Viru 7
Telefon 433-34**

CONTINENTAL

kirjutusmasinad

RESERVEERITUD

~~PE A 393~~
726 393

Tellige ajakirja

ERK

vanemaid aastakäike

Aastakäigu hind Kr. 3.-

Saadaval **ERK**'i talitusest, Tallinnas,
Pärnu 10—16. Posti jooksev arve nr. 131

Meie esindame parimaid

SVECIA rohu- ja viljaniitjaid, viljapeksu-
masinaid.

RADIX reaskülvimasinad.

TEMPUS kunstväetisekülvimasinad.

STIGLUFT viljapuhastajad.

JAEHNE diiselmootoreid.

KNOCH õmblusmasinaid.

ALATI LAOS: aiatööriistad, seemned, kunstväetised, jõu-
söödad, raua-, ehituse-, põllumajanduse-, koloniaal- ja
majapidamistarbed.

Tallinna Eesti Majandusühisus

Estonia puistee 21.

Hind 70 senti.